

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
FILOSOFIJOS KATEDRA

Marius Godelis

Tarpkultūrinis ugdymas ir tarpininkavimas, TUT II kursas

**KULTŪROS STUDIJŲ IR TARPKULTŪRINIO
UGDYMO PROGRAMŲ SUDERINAMUMAS IR
PAPILDOMUMAS**

Darbo vadovas: prof. dr. G. Mažeikis

Šiauliai

2008
TURINYS

I. ĮVADAS.....	3
II. DISKURSO ANALIZĖS METODOLOGIJA.....	6
II. I. Diskurso samprata.....	6
II. II. Diskursas ir ideologija.....	8
II. III. Hegemonija.....	9
II. IV. Diskursų klasifikavimas.....	10
II. V. Diskurso analizės metodologija ir metodai.....	11
III. TARPKULTŪRINĖS KOMPETENCIJOS TEORINIAI ASPEKTAI.....	13
III. I. Kompetencijos sąvokos samprata ir struktūra.....	13
III. II. Tarpkultūrinės kompetencijos samprata ir struktūra.....	16
IV. TARPKULTŪRINIO UGDYMO PAPILDOMUMO GAIRĖS.....	22
IV. I. Tyrimo organizavimas.....	22
IV. II. Diskurso analizės metodo taikymas.....	23
IV. III. Socialinis diskursas. Vartojimas, identitetas, skonis ir gyvenimo stilius.....	29
IV. III. I. Vartotojiškos, masinės/popkultūros įtaka Socialiniai segmentacijai.....	29
IV. III. II. Socialinių segmentų stilingumo reikšmė.....	33
IV. III. III. Sociokultūriniai įtampų laukai. Jų kilmė ir apraiškos visuomenėje.....	36
IV. IV. Etninis diskursas ir simbolinis mąstymas.....	38
IV. IV. I. Tapatybės konstravimas.....	38
IV. IV. II. Etninė asimiliacija.....	42
IV. IV. III. Simbolinis tapatybės konstravimas.....	43
IV. V. Kultūros studijų dimensija plėtojamos tarpkultūrinės kompetencijos atžvilgiu.....	46
IV. VI. Tarpkultūrinio ugdymo dimensija plėtojamos tarpkultūrinės kompetencijos atžvilgiu.....	52
IV. VII. Programų sąsajos ir skirtumai.....	57
V. IŠVADOS.....	59
VI. NAUDOTA LITERATŪRA.....	61

IVADAS

Aktualumas

Tarpkultūrinio ugdymo studijos yra naujos studijos Lietuvoje, atspindinčios šalies naująsias vidines bei išorines realijas. Integruojantis į Europos Sąjungą (ES) bei ištraukiant į globalizacijos procesus Lietuvoje stiprėja kultūrų sandūrų mastas (pvz.: daugėja tarptautinių verslo, edukacinių ir kitų projektų, didėja darbo internacionalinėse kompanijose bei tarptautinėse komandose skaičius) ir šių procesų iššūkiai. Dar svarbesniu darosi stiprėjantys globalizacijos procesai, kurie didina poreikį tarptautinei komunikacijai plėtojant bendrą ūkinę ir kultūrinę veiklą Europos Sąjungoje, atsiliepiant į didėjančio turizmo srautų poreikius bei atsižvelgiant į tą migracijos laipsnį, kuris pirmiausiai yra susijęs su šiuo metu vykstančia intensyvia emigracija į Vakarus.¹

Naujoji emigracijos banga yra susijusi ir su išvykimu į užsienį nuolatiniam gyvenimui, ir su laikinu įsidarbinimu užsienyje, daugiausia ES šalyse. Čia Lietuvos piliečiai neišvengiamai susiduria su kultūrų sandūrų problemomis auklėjant vaikus, saugant identitetą ir ieškant efektyvių tarptautinės kultūrinės komunikacijos formų.² Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą ir gerėjant ekonominei situacijai prognozuojamas imigracijos į Lietuvą iš Azijos, Afrikos, NVS (Nacionalinių valstybių sąjunga) šalių srautų didėjimas, kurie jau skatina ir vis intensyviau skatins spręsti įvairius kultūrų sandūrų konfliktus ir problemas. Intensyvėjantis ekonominis bendradarbiavimas, turizmas, bendros ES studijų programos, nuotolinių studijų galimybės, ugdymo procesai trunkantys visą gyvenimą, informacinės/žinių visuomenės iššūkiai, emigracijos/imigracijos procesai kuria, neišvengiamai kurs ir ateityje sudėtingą daugiakultūrinę šalies konfigūraciją, didins kultūrų sandūros ir sankryžos problemas.³ Todėl viena iš profesinių pedagogo užduočių tampa ugdytinių ir pačių pedagogų tarpkultūrinių kompetencijų ugdymas, tarpkultūrinių konfliktų edukaciniuose kontekstuose

¹ Viešosios politikos ir vadybos institutas, mokslinis tyrimas: „Ekonominių migrantų skatinimo grįžti į tėvynę priemonės“. Vilnius. 2005. Prieiga internetu [<http://www.vpvi.lt/projektai.php?pid=112>]

² Ten pat. p.3

³ Kavaliauskas P. Socialinių įtampų tyrimo problema kultūriniame ir politiniame lauke. VU. 2003. p. 41-45

sprendimas ir reguliavimas. Ateityje plintant tarptautiniam bendradarbiavimui ir integracijai į ES neišvengiamai didės ir daugiakultūrinių klasių skaičius bei aktualioms taps ir jau tampa kultūriškai mišrių šeimų santykių problemos, tarpkultūrinio ikimokyklinio, mokyklinio ir ne-mokyklinio auklėjimo problemos (pvz.: mišrių šeimų ir įmigrantų vaikų specifiniai poreikiai).⁴

Tarpkultūrinio ugdymo studijos tampa labai aktualia edukologinių ir kultūrologinių studijų kryptimi. Tarpkultūrinis ugdymas pirmiausia remiasi edukologine patirtimi, bet pati edukologija savaime neturi tarpkultūriškumo gelmės. Edukologija turi daugybę metodikų apie tai, kaip galima suformuoti kompetentingą asmenį. Tačiau tarpkultūrinėje sferoje to nepakanka, nes pats tarpkultūriškumas reikalauja turinio, kitaip tariant sukauptos patirties bei metodinės tyrimų ir teorinių ieškojimų bazės, kurią galėtų suteikti sukaupta kultūros studijų patirtis. Kultūros studijos nors ir nesisieja su edukologija nes yra sietinos su sociologijos, antropologijos, filosofijos disciplinomis ir pan., tyrinėja subjekto santykį su ideologija, tautiškumu, etniškumu, socialine klase, lytimi rase ir pan.,⁵ vakarų Europoje sukauptė didžiulę patirtį atliekant nuolatinius ir labai įvairius vidinius ir išorinius, vertikalius ir horizontalius tyrimus, todėl norėdami sėkmingai plėtoti tarpkultūrinį ugdymą Lietuvoje privalome atsižvelgti į kultūros studijų sukauptą patirtį vakarų Europos šalyse. Taigi pats tyrimas tampa tam tikra apžvalga, atskleisianti tarpkultūrinio ugdymo Lietuvoje plėtos galimybes, kitaip tariant, kokį tarpkultūrinių kompetencijų paketą galima suformuoti plėtojant tarpkultūrinį ugdymą remiantis kultūros studijų patirtimi.

Svarbu paminėti ir tai, kad humanitarinis fakultetas telkia daug pastangų kuriant naujas tarpkultūrinių, kultūros studijų programas. Nuo 2008 metų rugsėjo mėnesio humanitariniame fakultete startuoja nauja bakalauro studijų programa „Sociokultūrinė antropologija“, taip pat magistro kvalifikacijos kultūros studijų programa. Taigi tyrimas atskleis esamų tarpkultūrinio ugdymo ir naujai įkurtų kultūros studijų programų suderinamumą ir papildomumą.

Probleminiai klausimai:

Ar ir kaip įmanoma gilinti tarpkultūrinius kompetencijas (socialinio ir etninio diskurso atžvilgiu) tarpkultūriniame ugdyme remiantis kultūros studijomis?

Ar multikultūralizmo studijos kaip kultūros studijų dalis gali papildyti tarpkultūrinio ugdymo studijas naujomis tarpkultūrinėmis kompetencijomis?

⁴ Zaleskiene I. Pilietinė komunikacija ir tarpkultūrinis ugdymas. *Pedagogica vilnensia*. 2006 16. p. 56-63

⁵ Rojek C. *Cultural Studies*. 2005 p. 25

Tyrimo objektas:

Kultūros studijų ir tarpkultūrinio ugdymo programų tarpusavio santykiai

Hipotezė:

Kultūros studijos daro įtaką tarpkultūrinio ugdymo studijoms gilinant tarpkultūrinės kompetencijas

Tikslas:

Nustatyti koku būdu galima gilinti tarpkultūrinės kompetencijas tarpkultūriniame ugdyme remiantis kultūros studijomis (kokias žinias, gebėjimus ir nuostatas – socialinio bei etninio diskurso atžvilgiu remiantis kultūros studijomis reikėtų ugdyti, kad įvairiakultūrės bendruomenės nariai galėtų pozityviai ir kūrybiškai komunikuoti?)

Uždaviniai:

1. Išnagrinėti diskurso, hegemonijos bei ideologijos sampratų sąsajas.
2. Išnagrinėti tarpkultūrinės kompetencijos sampratą.
3. Parodyti socialinio diskurso (vartojimas, identitetas, skonis, gyvenimo stilius) sąsajas su tarpkultūriškumo ugdymo problemomis.
4. Parodyti etninio diskurso ir simbolinio mąstymo sąsajas su tarpkultūrinio ugdymo problemomis.
5. Išanalizuoti kultūros studijų ir tarpkultūrinio ugdymo diskursus, pažymint ugdomas tarpkultūrinės kompetencijas.
6. Įvertinti tarpkultūrinio ugdymo programų sąsajas bei skirtumus.

Metodai:

Lyginamoji (komparatyvistinė) analizė

Diskursų analizė

Empirinė medžiaga:

1. Lietuvos ir vakarų Europos universitetų kultūros studijų ir tarpkultūrinio ugdymo studijų programos
2. Kultūros studijų ir tarpkultūrinio ugdymo studijų moksliniai straipsniai, chrestomatijos

DISKURSO ANALIZĖS METODOLOGIJA

Diskurso samprata

Terminas „diskursas“ šiuo metu vartojamas įvairiose disciplinose: sociologija, lingvistika, filosofija, socialinė psichologija ir daugelyje kitų. Termino atsiradimas siejamas su XX amžiaus vidurio prancūziškuoju struktūralizmu, konkrečiau su M. Foucault veikla⁶. M. Foucault išskiria 3 esminius diskurso apibrėžimus⁷:

1. Visa kalbėsena ir rašliava turinti nors kokią reikšmę bei efektą realiame pasaulyje traktuojama kaip diskursas. (Abstraktus diskursas).
2. Tarpusavyje susijusios ir turinčios galią kalbinės išraiškos grupės (feminizmas, imperializmas ir t.t.) (Individualus, konkretus diskursas).
3. Pirminė galia kuri formuoja įvairius diskursus. Šioje vietoje nekreipiamas dėmesys į konkrečius esamus diskursus (kalba ar tekstas), bet norima išsiaiškinti, kas lemia konkrečios kalbos ar teksto atsiradimą.

Platus sąvokos „diskursas“ vartojimo laukas neleidžia pastarajai sąvokai priskirti vieno apibrėžimo, todėl skirtingi autoriai skirtingai apibūdina ką reiškia šis terminas. Diskurso dėmesio centre yra kalbos vartojimas, t.y. „žmonių kalbėjimas realioje situacijoje, kurioje ir žanras ir tekstas nustoja buvę tik komunikacijos nešėjais, jie tampa prasmingo bendravimo priemone“⁸. Diskursas yra bendravimo tarp kalbėtojo ir klausančiojo santykis, kurį sąlygoja socialiniai veiksniai⁹. Diskursas yra žodinis arba rašytinis tekstas, suvokiamas įsitikinimų, vertybių ir kitų kategorijų, kurias įkūnija

⁶ Mills, S. 2002. Discourse. London: Routledge. p. 20

⁷ Foucault, M. 1998. Diskurso tvarka. Baltos lankos p. 16

⁸ Poškienė A. Edukacinis požiūris į diskursą. *Socialiniai mokslai*. Nr. 3 (45). 2004

⁹ Mills, S. 2002. Discourse. London: Routledge. p. 20

diskursas, šviesoje¹⁰. Diskursas yra socialiai priimtinas būdas kalbėti, mąstyti, vertinti, tikėti ir veikti¹¹. Diskursas yra tai, kaip žmonės supranta savo identiškumą ir savo vietą visuomenėje¹².

Socialinių ir humanitarinių mokslų srityse diskurso sąvoka suprantama ir traktuojama skirtingai. Humanitarinių mokslų paradigmoje aptinkama lingvistinė diskurso samprata, t.y. diskurso pagrindiniu elementu tampa kalba arba šneka. Pavyzdžiui, G.Kress diskursą supranta kaip tam tikrą šnekėjimo, kalbėjimo būdą¹³. R.Harre nuomone, diskursas yra kalba (*language*), o atskirų diskurso subjektų naudojamas specifinis žodynas prilyginamas dialektui (*dialect*)¹⁴. A.D.Grimshaw konceptualizavęs takoskyrą tarp pastarųjų disciplinų diskurso sampratos, humanitariniuose moksluose diskursą traktuoja kaip tam tikrą subkultūrą, todėl vadovaujantis tokia samprata galima analizuoti savitus feminizmo, rasizmo, aplinkosaugos, seksizmo bei kitus diskursus¹⁵.

Socialiniai mokslai diskurso termino sampratą išplečia akcentuodami diskursą kaip socialinį veiksma ar ypatingą interakciją. Diskurso analizė čia akcentuoja ne tik išsakytą ar parašytą tekstą, bet pastarajai sričiai tampa svarbūs jį kuriantys, interpretuojantys bei perduodantys veikėjai bei diskursą įgalinantis ar apribojantis tiesioginis, istorinis kontekstas¹⁶. Taigi socialinių mokslų perspektyvoje, pasak A.D.Grimshaw, diskurso analizė domisi kalbėjimu kaip priemone socialiniam žmonių gyvenimui įprasminti¹⁷.

Diskursas ir ideologija

Diskurso analizės perspektyvoje išskirtini autoriaus bei diskurso ir ideologijos santykiai. M. Foucault teigia, kad „autorius – diskurso išretinimo principas. Aš kalbu ne apie šnekantį individą, ištarusį ar parašiusį tekstą, o apie

¹⁰ Fowler, R. 1981. *Language in the news : Discourse and ideology in the press*. London: Routledge. p. 47

¹¹ Kramash, C 2000. *Context and Culture*. Oxford: Oxford University Press. p. 11

¹² Fairclough, 1992 cit. pagal Poškienė, 2004. p. 28

¹³ Kress, G. 1985. “Ideological Structures in Discourse”, in *Handbook of discourse analysis: Discourse Analysis in Society*, Vol. 4. Ed. by T. A. van Dijk. London: Academic Press. p. 27-42

¹⁴ Harré, R.; Brockmeier, J.; Mühlhäusler, P. 1999. *Greenspeak: A Study of Environmental Discourse*. London, New Delhi: SAGE Publications.

¹⁵ A Grimshaw, A. D. 2003. “Genres, Registers, and Contexts of Discourse”, in *Handbook of Discourse Processes*. Ed. by A. C. Graesser, M. A. Gernsbacher, S. R. Goldman. Mahwah: New Jersey: 25–82.

¹⁶ Telešienė A. Kritiškosios diskurso analizės metodologinių principų taikymas sociologiniuose tyrimuose. *Filosofija. Sociologija*. 2005. Nr. 2. p. 1-6

¹⁷ Ten pat. p. 27

autorių kaip diskursus grupuojantį principą, jų reikšmes vienijantį pradą, jų rišlumo židinį“¹⁸. Pavyzdžiui, šis principas atsiskleidžia analizuojant skirtingų straipsnių autorius, jų apibrėžtą kalbėjimo būdą, samprotavimų logiką bei tiesos taisykles.

Analizuojant diskurso ir ideologijos santykį, būtina išsiaiškinti, kas yra ideologija, kurios sąvoka, skirtingų autorių, traktuojama įvairiai. Anot J.Fiske, ideologija yra įsitikinimų sistema, kuri būdinga tam tikrai klasei ar grupei¹⁹. S.Mills teigia, kad tarp diskurso ir ideologijos yra didelis skirtumas. Teiginiai, kad ideologija yra priešinga tiesai arba, kad ji yra apgaulingas sąmoningumas, nėra visai teisingi²⁰. M. Foucault mano, kad ideologijos sąvoką sunku suprasti, nes ji visada tarytum prieštarauja tiesai, tačiau egzistuoja kaip subjektas ir užima gana svarbią vietą infrastruktūroje, ekonomikoje²¹.

Pavyzdžiui, ideologija gali būti tautinė, religinė, politinė, kultūrinė ir pan., tačiau vienu atveju ideologija gali būti puikus tarpkultūrinių santykių plėtros veiksnys, kitu atveju atvirkščiai, tarpkultūriškumo pasireiškimas neįmanomas visiškai arba jei įmanomas, pasireiškia labai silpnai. Visų pirma, tautinė ideologija lietuvių atžvilgiu teigiamai pasireiškė sąjūdžio metais, kada sustiprėjusio tautinio identiteto vedama Lietuva sugebėjo atitrūkti nuo Sovietų Sąjungos. Kitu atveju pernelyg stipri tautinė ideologija Lietuvoje silpnina tarpkultūrinį dialogą tarp diasporoje gyvenančių rusų, lenkų bei romų etninių mažumų. Taigi, mano manymu, stipri tautinė savimonė stabdo tarpkultūrinių santykių plėtrą. Panaši situacija yra su religinėmis, kultūrinėmis ar politinėmis bendruomenėmis. Tarpkultūrinių, tarpnacionalinių santykių plėtra pastarosiose bendruomenėse gan aktyviai ir kokybiškai plėtojama, tačiau subjektai kurie nepaklūsta bendruomenę vienijančiam ideologiniam diskursui, lieka konstruojamų tarpkultūrinių santykių nuošalį. Pavyzdžiui, Lietuvos Jehovos liudytojai palaiko puikius santykius su įvairių tautų, kultūrų Jehovos pasekėjais, tačiau atmetamas dialogas su kitos pakraipos religinėmis grupėmis, nors

¹⁸ Foucault, M. 1998. Diskurso tvarka. Baltos lankos. p.12

¹⁹ Fiske J. 1998. Įvadas į komunikacijos studijas. Vilnius: Baltos lankos. p. 86

²⁰ Mills, S. 2002. Discourse. London: Routledge. p. 19

²¹ Foucault, M. 1998. Diskurso tvarka. Baltos lankos. p. 18

bendruomenės tautinis, rasinis, lytinis ar klasinis identitetas panašus. Panašiai logika pastebima įvairių subkultūrų dinamikoje. Pavyzdžiui, pankai palaiko gerus tarptautinius/tarpkultūrinius ryšius su pankais, metalistai su metalistais, skinų judėjimas su skinais ir pan., tačiau kaip ir religinėse bendruomenėse dialogas tarp skirtingų tarpkultūrinių diskursų menkas arba jo išviso nėra.

Hegemonija

Hegemonijos sąvokos samprata siejama su A.Gramsci moksline veikla. Hegemonija traktuojama kaip sutartinė pasaulio suvokimo ir mąstymo apie jį sistema, pasiekama ne prievarta, bet sava valia taip, kad ši sistema yra priimama kaip natūralus ir tikras socialinės realybės suvokimo būdas, kur ideologijos yra natūralizuojamos ir atrodo kaip „sveikas protas“²². Anot R.Williams, efektyvi hegemonija priklauso nuo žmonių gebėjimo priimti dominuojančią sampratą kaip normalią realybę ar sveiką protą aktyviomis patirties ir sąmonės formomis²³.

Hegemonijos struktūroje ideologinių vertybių virsmas savaime suprantama kultūrine savimone neišsivaizduojamas be masinių medijų įtakos ir galios pasiskirstymo jose, todėl vien ideologinės artikuliacijos nepakanka. G.Mažeikio nuomone „kultūrinė hegemonija užtikrina kolonijinį, nekolonijinį, klasinį arba tautinį mąstymą ir valdymą. Hegemoninė kultūra tvirtina, kad tik kai kurie ideologiškai ar tautiškai patikimi poetai ir rašytojai yra verti dėmesio, kad tik tam tikrų šalių atstovų sukurti meniniai kūriniai yra verti išsaugoti, tik tam tikros interpretacijos yra cituotinos ir vertintinos“²⁴. Pastarajai sampratai tampant dabartinės visuomenės kasdienybės dalimi, iš dalie nepastebimai, hegemonija tampa savaime suprantamu reiškiniu, kurio identifikacija bei kritinis vertinimas sunkiai įgyvendinami. S.Hall teigimu, hegemonija yra nepastovus ir gan trapus reiškinys. Siekiant sėkmingo funkcionavimo pastarąją privalu nuolat atnaujinti ir modifikuoti per galios patvirtinimą²⁵.

Pavyzdžiui, Lietuvoje stipriai jaučiama kultūrinė hegemonija tarptautiniuose santykiuose su Rusija. Vienu atveju lietuviai noriai perima rusiškąją pop kultūrą, kur hegemonija tampa savaime suprantamu sveiko proto reiškiniu, kitu atveju patiriamas ekonominis spaudimas energetinių išteklių

²² Tereškinas A. Konfliktinė hegemonija: žiniasklaida ir moterys Lietuvoje bei Europos Sąjungoje. *Sociologija* 3. 2004. p. 65-78

²³ Williams, Raymond. 1976. *Key Words: A Vocabulary of Culture and Society*. New York: Oxford UP. p. 145

²⁴ Mažeikis G. Baletą – Kaimui. *Parkas*. 2007 rugpjūtis. Nr 55.

²⁵ Hall S. 1997. *Representation: Cultural Representations and Signifying Practice*. London: Sage. p. 56

sferoje, bei užsienio politikoje, kas nulemia negatyvius tarpkultūrinius santykius su Rusija, tai, manau, labiausiai atsiliepia etninei rusų bendruomenei gyvenančiai Lietuvoje. Vakarietiškosios kultūrinės hegemonijos apraiškomis Lietuvoje laikytini septintojo bei aštuntojo pereinamojo amžiaus jaunimo judėjimų atgarsiai. Pirmiausia tai būtų hipių judėjimas, kiek vėliau pankų ir pagaliau Lietuvai atgavus suverenitetą Vakarų kultūros diskursas milžinišku greičiu pavergė Lietuvos žmonių savimone. Pradėjo kurtis įvairios religinės bendruomenės, skonio subkultūros, lytiškumas įgavo naujų formų ir pan., tokiu būdu visuomenė tapo labiau diferencijuota stiliaus, socialinės klasės, lyties, religijos, negalės, etniškumo aspektais.

Diskursų klasifikavimas

Plati diskurso sąvokos samprata, turi reikšmės gausiai diskurso klasifikacijai remiantis įvairiais kriterijais. Išskirsiu keletą, manau svarbesnių klasifikacijų. Pirmiausia diskursai skirstomi paplitimu vietos atžvilgiu. Šia prasme diskursas gali būti globalus (pvz.: feminizmas, marksizmas ir pan.), lokalus (pvz.: Šiaulių universiteto rektorius rinkimai), regioninis (pvz.: naujos atominės elektrinės statyba Lietuvoje) ir nacionalinis (pvz.: rinkimai į Lietuvos seimą ir pan.). Antra, diskursai skirstomi pagal tematiką, t.y. vienalytis, aiškius rėmus ir konkrečią problemą gvildenantis diskursas (pvz.: lituanistinės doktorantūros studijos ŠU) daugialypis, plačios apimties, daug temų apjungiantis diskursas (pvz.: ekologinis). Paskutinė svarbesnė klasifikacija diskursus grupuoja pagal socialinį dalyvavimą (pvz.: politinis, kultūrinis, ekonominis, subkultūrinis diskursas ir pan.).

S.Jager diskursus klasifikuoja pagal specialiuosius bei inter-diskursus (nemokslinis ir nespecializuotas)²⁶. Remiantis socialiniu lygmeniu diskursas skiriamas pagal privatų, kolektyvinį ir institucinį diskursą. S.Jager teigia, jog diskursas įmanomas įvairiausiuose diskursyviuose srityse, kitaip tariant socialinėse lokacijose iš kurios vyksta kalbėjimas²⁷: pvz.: žiniasklaida, švietimas, mokslas, kasdienis gyvenimas, politika ir pan.

²⁶ **Wodak R. Meyer M.** *Methods of Critical Discourse Analysis*. 2001. London. Sage. p. 32-62

²⁷ Ten pat. p. 49

Diskurso analizės metodologija ir metodai.

Dabartinė diskurso analizės metodologija formavosi įvairiose mokslinėse srityse, kas ir lėmė platų bei skirtingas tyrimų specifikas atliepanti jos naudojimą. Anot T.A. Van Dijk, sociologijoje diskurso analizės metodologija sietina su XX a. septintojo dešimtmečio makrosociologinės ir struktūralistinės sampratos, kur dėmesys nebuvo koncentruojamas ties kasdiene socialine sąveika, atmetimu²⁸. Tuo tarpu interpretacinė, fenomenologinė sociologija koncentravosi ties socialinės realybės mikrolygio analize, kurią plėtojo H.Garfinkel. Tuo metu diskurso analizė ėmė skirti dėmesį „monologiniams diskurso žanrams, kiek vėliau pradėta analizuoti kasdienius pokalbius bei kitas natūralaus dialogo socialinėje interakcijoje formas, pvz., dialogus įvairiose institucinėse situacijose – klasėje, teisme ir pan.“.²⁹ Atskleidamas diskurso analizės metodika pagrinde remsiuosi T.A. van Dijk mokslinėje veikloje plėtojama diskurso analizės bei kritinės diskurso analizės paradigma.

T.A. van Dijk nuomone diskurso analizės paskirtis yra dvinarė. Pirmiausia ji stimuliuoja komunikacijos ir verbalinės interakcijos mechanizmų ir formų analizę. Antruoju atveju įgalina kurti esamo diskurso kritiką ir alternatyvas, išryškinant kasdieninių socialinių problemų reiškimąsi per komunikaciją ir socialinę sąveiką³⁰. A.Teleškienės manymu, diskurso analizės metodų įvairovė, pagal diskurso reiškimosi formą plačiaja prasme nusakoma dviem būdais: 1. pokalbio analizė (*conversation analysis*) arba 2. rašytinio teksto analizė.³¹ L.Kraniauskas skiria diskurso analizę pagal lygmenį ir akcentus³². Pirmuoju atveju dėmesys telkiamas vidinių teksto ryšių, sąlygotų lingvistikos

²⁸ Dijk, T. A. van. 1985a. “Introduction: Discourse Analysis as a New Cross-Discipline”, in *Handbook of discourse analysis: Disciplines of Discourse*. Vol. 1. Ed. by T. A. van Dijk. London: Academic Press: 1

²⁹ Telešienė A. Kritiškosios diskurso analizės metodologinių principų taikymas sociologiniuose tyrimuose. *Filosofija. Sociologija*. 2005. Nr. 2. p. 1-6

³⁰ Dijk, T. A. van. 1985d. “Introduction: The Role of Discourse Analysis in Society”, in *Handbook of Discourse Analysis: Discourse Analysis in Society*. Vol. 4. Ed by T. A. van Dijk. London: Academic Press: 1-8

³¹ Ten pat. p. 45

³² Kraniauskas L. Lietuvos sociologijos istorijos bruožai. *Sociologija Mintis ir Veiksmas*. 2001. Nr 3-4. p. 16-17

ir semiotikos, analizei. Antruoju atveju dėmesys kreipiamas į išorinius teksto atsiradimą ir visą diskursą lemiančius veiksnius.

T.A. Van Dijk įvardija keturias diskurso analizės metodologines kryptis³³:

1. Lingvistinė analitinė kryptis. Čia diskurso analizė įtakojama semiotikos bei struktūrinės lingvistikos studijų, t.y. analizuojami lingvistiniai diskursų ryšiai, nepastebėtos tekstų reikšmės. Dominuoja aprašomojo pobūdžio analizės metodas, kai leksikos, gramatikos ar stilistikos aspektais analizuojamas tekstas arba kalba (pvz.: etnometodologinė pokalbio analizė, pasakojamoji semiotika, diferencinė tekstų analizė).
2. Aprašomoji funkcionalistinė kryptis. Socialinės psichologijos sritis esminiu analizės elementu pasirenka kognityvinį diskurso kontekstą (pvz.: atminties kryptingumas, informacijos organizavimas, suvokimo procesas ir strategijos ir t.t.) Kalbos sociologijoje (sociolingvistika) dėmesio centre atsiduria diskurso ryšiai su socialiniu, politiniu kontekstu. Pastarieji tyrimai kalbą traktuoja ne kaip verbalinį objektą, bet kaip socialinį veiksma. Analizuojamas diskurso sąveikų laukas, sąveiką įtakojantys įvairūs elementai: vaidmenys, normos išryškėjančios diskurso tekste ar kalboje, dominavimas, kontrolė, analizuojami neformalūs pokalbiai, dialogai: klasės užsiėmimai, darbo interviu, vizitai pas gydytoją ir pan., taip pat - politiniai debatai, sprendimų priėmimo procedūros, radijo laidų bei televizijos programų kūrimas ir pan. „Sociologai tokiose situacijose nagrinėja, kaip lytis, amžius, klasinė priklausomybė, etninė priklausomybė ar panašios socialinės charakteristikos yra susijusios su specifinių žodžių, gramatikos, stiliaus, retorikos naudojimu diskurse“³⁴.

Funkcionalistai į kalbą žiūri funkciniu požiūriu, todėl diskurso analizė tampa kalbos funkcijų analize. Analizuojama kaip tikslingai kalba naudojama. Išskiriamos tokios kalbos funkcijos: „instrumentinė funkcija, kuri pažymi paprastą bendravimo funkciją; reguliuojančioji funkcija, reiškianti pritarimą arba nepitarimą, taisyklių taikymą; reprezentuojančioji funkcija; bendravimo funkcija; asmeninė funkcija, kuri leidžia kalbėtojui reikšti savo jausmus, išpūdžius; euristinė funkcija, kurios padedami įgyjame žinių, mokomės; įsivaizdavimo funkcija, kuri padeda kurti idėjas, sistemas“³⁵.

³³ Dijk, T. A. van. 1985a. “Introduction: Discourse Analysis as a New Cross-Discipline”, in Handbook of discourse analysis: Disciplines of Discourse. Vol. 1. Ed. by T. A. van Dijk. London: Academic Press: 1

³⁴ Telešienė A. Kritiškosios diskurso analizės metodologinių principų taikymas sociologiniuose tyrimuose. Filosofija. Sociologija. 2005. Nr. 2. p. 1-6

³⁵ Poškienė, A. (2004). Kas yra Diskursas. Kaunas. KTU. p. 35

3. Interpretacinė kryptis. Šiai kryptiai svarbi subjektyvi diskurso medžiagos interpretacija, kuomet interpretuotojo asmeninė bei mokslinė patirtis įtakoja interpretuojamus objektus, taikytina literatūros, istorijos bei teisės diskurso analizėje. Dabar plačiai naudojama šiuolaikinėje interpretacinėje sociologijoje (pvz.: objektyvioji hermeneutika, etnografinė tekstų ar pokalbių analizė).
4. Kritinės diskurso analizės kryptis. Šeštojo ir septintojo XX a. dešimtmečio įvairių politinių judėjimų banga bei jų socialinė analizė, įtakojo naujos diskurso metodologinės krypties atsiradimą. Socialiniai mokslai ėmė analizuoti medijų, politinį, ekonominį diskursą, industrinių korporacijų veiklą ir pan., taip pradėta taikyti *ideologinė* diskurso analizė. Įtakotą marksizmo, pastaroji analizės metodika diskursą traktavo kaip „klasinių konfliktų, jėgos demonstravimo visuomenėje areną, t. y. diskurso elementai interpretuojami kaip kalbėtojų ar tekstų autorių interesų indikatoriai“³⁶. Anot A. Telešienės, ideologinė diskurso analizė siekė atskleisti diskurse užkoduotus klasinius ar interesų konfliktus, jėgos santykius bei ideologijas³⁷. Dvidešimtojo amžiaus pabaigoje iš ideologinės diskurso analizės išsivystė savarankiška tarpdisciplininė metodologija - kritinė diskurso analizė.

Kritinė diskurso analizė pirmiausia akcentuoja plačiai suvokiamą kontekstą, kitu atveju lingvistinę ir socialinę analizę bei pastarųjų derinimą su socialine kritika. Anot S. Titscher, kritinė diskurso analizės remiasi hermeneutika (Dilthey, Gadamer), funkcinė sisteminė lingvistika (Halliday), kognityvinę lingvistiką (Shank, Abelson), M. Foucault idėjomis, kritine teorija (Adorno, Habermas, Horkheimer)³⁸. Pasak A. Telešienės, dažnų kritinės diskurso analizės tyrimų objektu tampa lyčių santykiai, rasizmo problemos, žiniasklaidos diskursai, politiniai diskursai, organizaciniai diskursai ar identiteto dimensijos. Šiuose tyrimuose naudojami įvairūs duomenų rinkimo bei analizės metodai –

³⁶ Telešienė A. Kritiškosios diskurso analizės metodologinių principų taikymas sociologiniuose tyrimuose. Filosofija. Sociologija. 2005. Nr. 2. p. 1-6

³⁷ Dijk, T. A. van. 1985c. "Introduction: Levels and Dimensions of Discourse Analysis" in Handbook of discourse analysis: Dimensions of Discourse. Vol. 2. Ed. by T. A. van Dijk. London: Academic Press. p. 8

³⁸ Titscher, S.; Meyer, M.; Wodak, R.; Vetter, E. 2000. Methods of Text and Discourse Analysis. London: SAGE Publications. p. 51

kokybinės atvejo studijos, giluminiai ar struktūruoti interviu, dokumentų analizė, didelės apimties biografinių tekstų kiekybinė ar kokybinė analizė ir pan.³⁹

TARPKULTŪRINĖS KOMPETENCIJOS TEORINIAI ASPEKTAI

Kompetencijos sąvokos samprata ir struktūra

XXI amžiaus žmogus turi gebėti savarankiškai mokytis, sistemingai ir kritiškai mąstyti, priiminėti sprendimus, kurti idėjas ir alternatyvas, bendradarbiauti su kitais. Todėl dauguma įvairių

³⁹ Telešienė A. Kritiškosios diskurso analizės metodologinių principų taikymas sociologiniuose tyrimuose. Filosofija. Sociologija. 2005. Nr. 2. p. 1-6

įstaigų darbuotojų turi tobulinti savo kompetencijas nuolat mokydami, nes tik taip galima atnaujinti specializuotas žinias ir netapti visuomenės autsaideriais.

Kompetencija (lot. *competentia* – atlikimas, sugebėjimas; priklausomybė pagal teisę) nusakoma kaip klausimų ar reiškinių sritis, su kuria kas nors gerai yra susipažinęs; visuma kurio nors organo arba pareigūnų teisių ir pareigų, nustatyto to organo statuto ar nuostatų.⁴⁰ Taip pat terminas apibrėžiamas kaip mokėjimas atlikti tam tikrą veiklą, remiantis įgytų žinių, įgūdžių, gebėjimų, vertybinių nuostatų visuma.⁴¹ Buitiniame lygmenyje kompetencijos sąvoka dažniausiai vartojama nusakyti žmogaus pasirengimą konkrečiai veiklai, kai pabrėžiamas praktinis atitinkamų įgūdžių taikymas, o ne teorinis veiklos įgyvendinimo supratimas. Longman žodyne terminas kompetencija apibūdinamas: „sugebėjimas daryti tai, kas yra reikalinga“.⁴² D. Liepaitė mano, kad kompetencija yra „...plėtojančių studijų programų lygio nustatymo metodologija“ bei „individo kvalifikacijos kontekste kaip gebėjimas veikti, nulemtas individo žinių, mokėjimų, įgūdžių požiūrių, asmenybės savybių ir vertybių“.⁴³ 2004 m. „Pedagogų rengimo koncepcijoje“ apibrėžtos trys kompetencijų grupės⁴⁴:

Bendrakultūrinės kompetencijos. Tai žinios, gebėjimai, požiūriai, vertybės ir kitos asmeninės savybės, sąlygojančios sėkmingą žmogaus veikimą konkrečioje kultūroje.

Dalykinės kompetencijos. Tai žinios, gebėjimai, požiūriai, vertybės ir kitos asmeninės savybės, sąlygojančios sėkmingą veiklą konkrečioje srityje.

Profesinės kompetencijos. Tai žinios, gebėjimai, požiūriai ir vertybės bei kitos asmeninės savybės, reikalingos sėkmingai bendrajai profesinei veiklai. Profesinė kompetencija apima bendrąsias profesines kompetencijas ir perkeliamašias kompetencijas (tai žinios, gebėjimai, požiūriai, vertybės ir kitos asmeninės savybės, reikalingos konkrečiai žmogaus veiklai, šios kompetencijos gali būti perkeltos iš vienos veiklos rūšies į kitą).

Bandant pateikti platesnę kompetencijos sąvokos reikšmę reiktų aptarti M. Byram gan plačiai išanalizuotą trinarę kompetencijos termino struktūrą: žinias, gebėjimus ir nuostatas.⁴⁵

⁴⁰ Tarptautinių žodžių žodynas. 2001. Vilnius: Alma Matter. p. 386

⁴¹ Lietuvos respublikos švietimo įstatymas. [žiūrėta 2007 11 08]. Prieiga per internetą [http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=279441&p_query=&p_tr2=]

⁴² Longman Dictionary of Contemporary English online. [žiūrėta 2007 11 02]. prieiga per internetą [http://pewebdic2.cw.idm.fr/topbar.html]

⁴³ Liepaitė, D. 2003. Kompetenciją plėtojančių studijų programų lygio nustatymo metodologija. Kaunas. Technologija. p. 6

⁴⁴ Laužackas R. Dienys V. Profesijos mokytojų strateginių kompetencijų nustatymo ir kvalifikacijos tobulinimo modelių rengimo metodika. Vilnius. 2004

⁴⁵ Byram, M. 1997. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. Clevedon: Multilingual Matters.

Žinios	Terminas žinios apibūdinamas kaip „sugebėjimas atgaminti atmintyje vienokią ar kitokią gautą informaciją, atpažinti faktą, apibrėžimą, sąvoką, dėsnį, paprotį“ ⁴⁶ kitu atveju tai suprantama kaip „pirmoji ir elementariausia veiklos išmokymo pakopa“. ⁴⁷ Žinios taip pat suvokiamos kaip tam tikrą sritį apibrėžiančios sąvokos, idėjos ir jų sąsajos. Tai nėra galutinė ir nekintama savimonės forma, nes žinios turi būti analizuojamos, vertinamos, pritaikomos pasirenkant jų nagrinėjimo atskaitos taškus. Žinios leidžia įgyti supratimą apie vieną ar kitą idėją, reiškinių, jų struktūrą ir pan.
Gebėjimai	Terminas gebėjimai reiškia „...išugdyti, išlavinti gabumai, pvz., grojimas, skaitymas, rašymas, skaičiavimas, kalbėjimas. Gebėjimai priklauso nebūtinai nuo talento, bet jiems susiformuoti svarbūs ugdymas bei jau įgytų, išmuktų dalykų lavinimas. Tam įtakos turi žinios, patirtis, branda, kompetencija. Veiklos įgūdžiai, būdai, metodai, mokėjimas tais būdais naudotis (pvz., grojimo technika, piešimo technika, čiuožimo technika)“. ⁴⁸ Gebėjimus galima išskirti į dvi grupes ⁴⁹ : 1. Intelektualūs/protiniai gebėjimai kylantys iš mąstymo ir paremti intelektu (pvz: refleksyvumas, reflektyvumas, kritinis, analitinis mąstymas ir pan.). 2. Praktiniai gebėjimai suteikiantys įgūdžių pritaikyti veikloje naujai įgytas ir apmąstytas, suprastas žinias ar idėjas (asmeninio kompetencijų portfelio sudarymas, informacinių technologijų taikymas įvairiuose srityse ir pan.).
Nuostatos	Nuostata – tai susidaręs nusistatymas vienodomis aplinkybėmis elgtis vienodai ar panašiai. ⁵⁰ (pvz.: mokymo procese dėstytojas padeda studentams išreikšti savo požiūrį, suvokti turimas klaidingas nuostatas, skatina asmenybės formavimąsi įsisavinant priimtinas nuostatas). J. Ruškus nuostata supranta kaip žmogaus pozicija objekto (asmens, grupės, situacijos, vertybės) atžvilgiu ir reiškia tam tikrą laikyseną bei elgesį objekto atžvilgiu ⁵¹ . Pvz. Ruškaus nuomone daugeliu atveju nuostatos neįgaliųjų atžvilgiu yra neigiamos. Visiškai normalu jausti neigiamas emocijas, bijoti, nemėgti reiškinių, ribojančių žmogaus raidos potencialą. Tačiau problemos prasideda

⁴⁶ Berliner, D.C., Gage, M.L. 1993. Pedagoginė psichologija. Vilnius: Alma Matter.

⁴⁷ Jacikevičius A. 1994. Siela, mokslas, gyvensena. Vilnius: Žodynas.

⁴⁸ Psichologijos žodynas. 1993 Mokslo ir enciklopedijų leidykla. Vilnius.

⁴⁹ Laužackas R. Dienys V. Profesijos mokytojų strateginių kompetencijų nustatymo ir kvalifikacijos tobulinimo modelių rengimo metodika.- Vilnius. 2004

⁵⁰ Ten pat. P. 45

⁵¹ Ruškus J. 2002. Negalės fenomenas. p. 25

tuomet, kai reakcijos į šiuos reiškinius yra perkeliamos į individus, turinčius akivaizdžius šių reiškinių ženklus arba simbolius⁵².

Iš pateiktų kompetencijos sąvokos apibrėžimų bei struktūros modelių tapo aišku, kad kompetencija yra daugiareikšmė sąvoka, taigi pateikti bendrą kompetencijos apibrėžimą tampa praktiškai neįmanomu uždaviniu. Kasdieninėje kalboje kompetentingu vadiname žmogų, kuris gerai ką nors žino, nusimano ir yra kvalifikuotas vienoje ar kitoje srityje, todėl apibrėžiant kompetencijos sąvoką svarbu atsižvelgti į kontekstą, bendruomenę ar bendravimo situacija kurioje pastaroji sąvoka vartojama.

Tarpkultūrinės kompetencijos samprata ir struktūra

Tarpkultūrinių kompetencijų tyrimų ištakos siekia pereito amžiaus šeštą dešimtmetį. Pirmieji tyrimai siekė atskleisti sėkmingo tarpkultūrinio dialogo principus vakarų kultūroje, kuri turėdama kolonijinę istoriją susidūrė su kultūriškai diferencijuotos visuomenės problemomis. Septintajame, aštuntajame dešimtmetyje tarpkultūrinių kompetencijų tyrimų plotmė išsiplėtė, pradėta akcentuoti imigrantų akulturacija, studijos užsienyje (studentų mainų programos), tarptautinis verslas, tarpkultūrinis ugdymas⁵³. Tyrimai susiję su tarpkultūrinių kompetencijų plėtojimu įgalino paaiškinti bei nuspėti pozityvios ar negatyvios komunikacijos ištakas tarptautiniuose verslo projektuose, vystyti personalo atrankos strategijas bei kurti tarptautinių vizitų pasiruošimo metodikas⁵⁴. Šiandien tarpkultūrinių kompetencijų tyrimų spektras smarkiai išsiplėtė, nuo tarptautinių mokyklų iki medicininės praktikos, nuo trumpalaikių studijų užsienyje iki permanentinio gyvenimo svetimose kultūroje. A.E. Fantini išskiria 19 terminų kaip alternatyvas tarpkultūrinių kompetencijų identifikavimui įvairiose srityse⁵⁵:

Tarpkultūrinė komunikacija (transcultural communication)	Tarptautinė komunikacija (international communication)	etnorialetyvumas (ethnorelativity)
Kroskultūrinė komunikacija (cross-cultural communication)	Tarptautinė interakcija (intercultural interaction)	Bikulturalizmas (biculturalism)

⁵² Ten pat. p. 25

⁵³ Sinicope C. Norris J. Watanabe Y. Understanding and Assessing intercultural Competence: A Summary of Theory, Research, and Practice. Prieiga internetu
[<http://www.nflrc.hawaii.edu/evaluation/files/ICC%20Final%20Report%20for%20publication.doc>]

⁵⁴ Ten pat.

⁵⁵ Fantini, A. E. 2000. A central concern: Developing intercultural competence. SIT Occasional Papers Series, 1. Retrieved May 18, 2008, prieiga internetu: [<http://www.sit.edu/publications/docs/competence.pdf>]

Kroskultūrinis supratimas (cross-cultural awareness)	Tarptautinis jausmingumas (intercultural sensitivity)	multikultūralizmas (Multiculturalism)
Globaliai konkuruojantis intelektas (global competitive intelligence)	Tarptautinis bendradarbiavimas (intercultural cooperation)	Pliuralingvizmas (plurilingualism)
Globali kompetencija (global competence)	Kultūrinis jausmingumas (cultural sensitivity)	Tarpgrupinė komunikacija (effective inter-group communication)
Kroskultūrinė adaptacija (cross-cultural adaptation)	Kultūrinė kompetencija (cultural competence)	
Tarptautinė kompetencija (international competence)	Komunikacinė kompetencija (communicative competence)	

Atskleidamas tarpkultūrinės kompetencijos sampratą remsiuosi M.Byram, B.D.Ruben, A.E. Fantini tarpkultūrinių kompetencijų tyrinėjimais bei K.Keršienės ir A.Savanevičienės straipsnyje „Kaip apibrėžiama ir suprantama organizacijos multikultūrinė kompetencija“ įvairiais autoriais besiremiant atskleista tarpkultūrinių kompetencijų struktūra.

B.D.Ruben vienas pirmųjų bandė apibrėžti tarpkultūrinės kompetencijos sampratą. Pastarasis skiria griežtą ribą tarp žinojimo ir elgsenos, t.y. svarbu kaip individai reflektuoja tarpkultūrinės žinias atitinkamoje tarpkultūrinėje situacijoje: „Ne visada turimas tarpkultūrinės žinias pavyksta pritaikyti praktikoje.“⁵⁶ Sėkmingos tarpkultūrinės interakcijos metu nepakanka reflektuoti vien nuostatomis, žiniomis, norais, tikslais ar supratimu, būtina modeliuoti praktines situacijas, kurios padėtų nuspėti galimas tarpkultūrinio dialogo krizes.

B.D.Ruben išskiria septynias tarpkultūrinių kompetencijų dimensijas⁵⁷:

Pagarba	Gebėjimas reikšti pagarbą bei nuolankumą prieš kitus.
Bendravimo pozicija	Gebėjimas reaguoti į kitus nevertinant bei nekritikuojant.
Žinios	Gebėjimas atpažinti ir pripažinti, kad žmonės aplink esantį pasaulį mato ir supranta kitaip, t.y. suprasti teisingumo ir tiesos subjektyvumą.
Empatija	Gebėjimas ne tik pažinti ir suprasti kultūrinę aplinką, bet ir pajauti kito individo būseną atitinkamoje situacijoje.
Įsisąmonintas elgesys	Gebėjimas spręsti iškilusias problemas mediacijos sąlygomis, t.y. lankstumas įsisavinus problemą.
Interakcijos valdymas	Gebėjimas identifikuoti
Dviprasmiškumo samprata	Gebėjimas konstruktyviai ir kūrybiškai veikti dviprasmiškoje, neaiškioje situacijoje.

⁵⁶ Ruben, B. D., & Kealey, D. 1979. Behavioral assessment of communication competency and the prediction of cross-cultural adaptation. *International Journal of Intercultural Relations*.3.p.19-20

⁵⁷ Ruben, B. D. 1976. Assessing communication competency for intercultural adaptation. *Group and Organization Studies*, 1, 334-354

M. Byram tarpkultūrinę kompetenciją apibūdina kaip tam tikrų žinių, įgūdžių ir nuostatų pagrindu įgytas individo gebėjimas efektyviai dirbti skirtingų kultūrų sąveikos kontekste, kuris pasiekiamas sėkmingu tarpininkavimo (mediacijos) gebėjimų tobulinimu.⁵⁸ Tarpininkavimas, anot M. Byram, padeda užtikrinti iškilusio konflikto tarp subjektų, skirtingų kultūrų atstovų, negebančių be mediatoriaus pagalbos spręsti problemų, sprendimą.⁵⁹ Tarpkultūrinė kompetencija žmonėms gelbėja identifikuojant ir išsaugojant savo tautinį identitetą, padeda suprasti kitokią sociokultūrinę aplinką. Taigi, tarpkultūriškai išprusęs asmuo geba išvelgti kontrastus tarp skirtingų kultūrų, tarpininkaujant spręsti iškilusias tarpkultūrines problemas, geba kritiškai vertinti savo ir kitas kultūras bei suprasti, kad mąstymo būdas ir pasaulio matymo, vertinimo perspektyvos yra kultūriškai sąlygotos, o ne natūralios ir visuotinės.

M. Byram išskyrė penkis tarpkultūrinės kompetencijos modelį sudarančius aspektus⁶⁰:

Žinios	Padeda suprasti savo ir kitos kultūros socialines bendruomenes, jų praktikas ir kuriamus produktus, bendrus individo ir visuomenės sąveikos procesus. Žinios apie savo ir kitos kultūros socialines bendruomenes sudaro esminiai jų bruožai (pvz.: simboliai, vertybės, elgesio taisyklės ir pan.) bei įgūdžiai lyginti kitos bendruomenės vertybines nuostatas su savąja. Žinios apie savo bendruomenės praktikas ir produkciją išsiskiria į esmines kitos bendruomenės normas ar tabu (pvz.: bendravimas, išvaizda, elgesys ir pan.). Žinios apie bendrus individo ir visuomenės sąveikos procesus galima susieti su kultūrinio šoko įveikimo būdais ir gebėjimu pažinti kitas bendruomenes bei jų vertybines nuostatas
Nuostatos	Lavina atvirumą, smalsumą, rengimąsi mažinti nepakantumą kitoms kultūroms ribojant etnocentrinę savimoneį. Smalsumas ir atvirumas suvokiamas kaip abipusis, kokybiškas bendravimas tarp skirtingų etninių grupių, socialinės klasės, lyties ar rasės atstovų (pvz.: bandymas ieškoti kontaktų ne tik tarp savo bendruomenės narių); mokymasis iš kitos socialinės bendruomenės (pvz.: vertybės, elgesio modeliai, papročiai). Etnocentrinės mąstysenos ribojimas bei

⁵⁸ Byram, M. 1997. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. Clevedon: Multilingual Matters.

⁵⁹ Byram M. Zarate, G. 1997. Definitions, objectives and assessment of sociocultural competence. In: M. Byram, G. Zarate and G. Neuner Sociocultural Competence in Language Learning and Teaching. Strasbourg: Council of Europe

⁶⁰ Byram, M. 1997. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. Clevedon: Multilingual Matters.

	<p>nepasitikėjimas kitokiais išstumiamas stengiantis bendrauti tarpbendruomeniškai. Tai reiškia, kad bendravimas multibendruomeniškoje aplinkoje yra grindžiamas įvairių elgesio normų, žargonu, priimtinių taisyklių ir pan. supratimu. Todėl patekus į vertybiškai nepriimtina socialinę bendriją privalu susitvarkyti su kylančiomis neigiamomis emocijomis.</p>
Atradimo ir sąveikos gebėjimai	<p>Suteikia galimybę įgyti naujų žinių apie kultūrą ir kultūrinę praktiką, gebėti taikyti šias žinias, nuostatas ir įgūdžius realaus laiko sąveikų sąlygomis. Gebėjimas įgyti naujų žinių apie kultūrą ir kultūrinę praktiką gali būti aiškinamas kaip gebėjimas suvokti bei lengvai perimti kitos bendruomenės praktikas. Gebėjimas taikyti šias žinias, nuostatas ir įgūdžius realaus laiko sąveikų sąlygomis gali būti skaidomas į bendravimą su asmenimis iš kitos bendruomenės; lankstumo ir supratingumo demonstravimą; naudojimąsi strategija, kuri padeda sumažinti stresą būnant kitoje bendruomenėje; naudojimąsi elgesio modeliais, kurie būdingi kitai bendruomenei ir stengimasis neįžeisti jų savo elgsena, įvaizdžiu ir pan.</p>
Interpretavimo ir susiejimo gebėjimai	<p>Lavina gebėjimą interpretuoti kitos kultūrinės, etninės, rasinės bendruomenės įvykius, aiškinant ir siejant tai su savo kultūros įvykiais. Gebėjimas interpretuoti kitos kultūros įvykius gali būti suprantamas kaip gebėjimas lyginti savo ir kitą socialinę bendruomenę. Tokio tipo įgūdžiai padeda lengviau suprasti kitos bendruomenės elgesio modelius su jais susipažįstant.</p>
Kritinis kultūrinis sąmoningumas	<p>Leidžia kritiškai vertinti perspektyvas, praktikas ir veiklos produktus savo ir kitose kultūrose bei bendruomenėse. Lavina skirtumų identifikavimą bei įsisąmoninimą tarp bendruomenių, jų nuostatų ir vertybių. Padeda kritiškai įvertinti neigiamą požiūrį į kitą bendruomenę, suvokiant save kaip kitoki, kitos bendruomenės atžvilgiu, t.y. kaip konkretus (pvz.: religinis, politinis) kontekstas įtakoja mano santykius su kitais.⁶¹</p>

Tarpkultūrinė kompetencija, anot K.Keršienės ir A.Savanevičienės, gali būti apibrėžiama kaip žinių, įgūdžių, gebėjimų ir asmeninių savybių visuma, reikalinga sėkmingai veiklai multikultūrinėje aplinkoje užtikrinti⁶². Norint išsiugdyti multikultūrinę kompetenciją, būtina turėti

⁶¹ Byram M. Zarate, G. 1997. Definitions, objectives and assessment of sociocultural competence. In: M. Byram, G. Zarate and G. Neuner Sociocultural Competence in Language Learning and Teaching. Strasbourg: Council of Europe

⁶² Keršienės K. Savanevičienės A. Defining and Understanding Organization Multicultural Competence. engineering economics. 2005. No 2 (42)

stabilias kompetencijas, kurios nulemia elgseną, užtikrinančią sėkminga tarpkultūrinį prisitaikymą⁶³:

Gebėjimai (išgyvenimas/jaudinimasis, pritarimas, užduoties atlikimas, atvirumas patirčiai)

Asmeninės savybės (emocinis stabilumas, ekstraversija, gebėjimas susitarti)

Dinaminės kompetencijos, t.y. įgūdžių (mokymosi ir pokyčių sugebėjimai, įtampos valdymo įgūdžiai, konfliktų sprendimo įgūdžiai, percepciniai klausinėjimo įgūdžiai, tarpkultūriniai santykiai) bei žinių (kalbos ir kultūros žinios).

Žemiau pateiktoje lentelėje atsiskleidžia tarpkultūrinės kompetencijos sampratos laukas, kuris išskiriamas į keturias kategorijas: kroskultūrinė, tarpkultūrinė, globali ir tarptautinė bei multikultūrinė kompetencijos. Multikultūrinė kompetencija savyje talpina visus įmanomus sėkmingo tarpkultūrinio dialogo aspektus. Pastarosios sudėtyje integruojami kroskultūriniai, tarpkultūriniai bei tarptautiniai, globalūs aspektai. Sėkminga tarpkultūrinė ar kroskultūrinė komunikacija vyksta įgijus pastarajai kategorijai būtinus gebėjimus, tuo tarpu globali ir tarptautinė komunikacija sėkmingai plėtosis įsisavinus keletą papildomų aspektų (žiūrėti 21 psl. pateiktoje lentelėje).

	Kroskultūrinė kompetencija	Tarpkultūrinė kompetencija	Globali ar Tarptautinė kompetencija	Multikultūrinė kompetencija
--	----------------------------	----------------------------	-------------------------------------	-----------------------------

⁶³ Ten pat.

M u l t i k u l t ū r i n ė k o m p e t e n c i j a	Globali ar Tarptautinė kompetencija	Kroskultūrinė ir Tarpkultūrinė kompetencija	<p>Stabilios kompetencijos: Emocinis stabilumas. Atvirumas patirčiai. Ekstravertiškumas. Pritariamumas. Sąžiningumas</p> <p>Dinaminės kompetencijos: Kultūrinės žinios. Kroskultūrinė parama Kroskultūrinė saviveikla. Streso valdymo ir konfliktų sprendimo įgūdžiai. Kroskultūrinių santykių palaikymas. Percepcinės apklausos įgūdžiai</p>	Informacijos apdorojimas. Gebėjimas mokytis ir keistis. Komunikavimo stilius. Tolerancija stresui. Tarpasmeniniai santykiai. Motyvacija. Situacijos kontekstas		
					Žinios apie pasaulį. Kalbiniai įgūdžiai. Empatija. Palanki nuomonė. Užduočių atlikimas	
						Žinių įsisavinimas. Pakanta sau ir kitiems. Privilegiuotumo supratimas Išankstinis susirūpinimas

Turint omenyje šiandienos Lietuvos geopolitinę padėtį, tarpkultūrinių kompetencijų diegimas ir plėtra yra būtina šalies šiuolaikinių ugdymo procesų ir švietimo sistemos sintezėje. Tai susiję su Europos ir Lietuvos švietimo sistemų internacionalizacijos procesais. Pastarosios kompetencijos įgijimas reikalingas vykstant tarpkultūriniam kontaktui tarp Europos Sąjungos valstybių, globalesniu mastu bei lokaliuose šalies institucijose. Tarpkultūrinių kompetencijų diegimas yra pilietinio,

demokratinės vertybės puoselėjančio ugdymo dalis „numatant gebėjimą suprasti kito žmogaus kultūrą kuo arčiau, taip kaip pats žmogaus supranta šią kultūrą sau.“⁶⁴

TARPKULTŪRINIO UGDYMO PAPILDOMUMO GAIRĖS

Tyrimo organizavimas

⁶⁴ Radzevičienė A. 2006. Nauji iššūkiai ugdant viešosios vadybos specialistus: tarpkultūrinė kompetencija. [žiūrėta 2007 11 09]. Prieiga per internetą: [[http://www.fmms.lt/VALA/zurnalas_nr1\(5\)_radzeviciene.htm](http://www.fmms.lt/VALA/zurnalas_nr1(5)_radzeviciene.htm)]

Tyrimu siekta nustatyti ar kultūros studijos daro įtaką tarpkultūriniam ugdymui ugdant tarpkultūrinių kompetencijų portfelį. Empirinę tyrimo bazę sudarė įvairių Europos Sąjungos šalių, tuo tarpu ir Lietuvos, kultūros studijų ir tarpkultūrinio ugdymo studijų programos, moksliniai straipsniai bei chrestomatijos. Tyrimas buvo vykdomas dviem etapais, kurio vieną dalį sudarė lyginamoji programų analizė, kita dalis rėmėsi diskurso analize, tyrinėjant mokslinių straipsnių bei chrestomatijų turinį ieškant tarpkultūrinio ugdymo papildomumo galimybių ugdant tarpkultūrinias kompetencijas.

Pirmojo tyrimo etapo eigoje sukurtas pirminis tyrimo instrumentas, padėjo nustatyti kriterijus kuriais remiantis buvo atlikta lyginamoji programų analizė. Programų lyginimas rėmėsi trimis kriterijais: žinios, gebėjimai ir nuostatos. Lyginamoji programų analizė suteikė galimybę sudaryti lyginamų mokslinių sričių žinių, gebėjimų ir nuostatų bei skirtumų ir sutapimų sąvokų⁶⁵ matricas (žiūrėti puslapiuose 28 -29), kurios atskleidė esminius skirtumus ir sutapimus tarp lygintų programų. Taigi, pirmojo etapo realizavimas sudarant žinių, gebėjimų ir nuostatų bei skirtumų ir sutapimų sąvokų matricas suteikė galimybę sukurti tyrimo instrumentą antrojo tyrimo etapo įgyvendinimui. Tolimesnė tyrimo eiga rėmėsi mokslinių straipsnių bei chrestomatijų analize, kuria buvo siekiama atrasti programų papildomumo galimybes. Dar pirmojo etapo eigoje sudaryta skirtumų bei sutapimų sąvokų matrica buvo paremta keturiomis esminėmis kategorijomis:

Esminiai bruožai (sąvokos kurios yra esminės tarpkultūrinio ugdymo ir kultūros studijų srityse)

Iš principo nesutampa (tyrimai kurie neturi jokios reikšmės)

Galėtų sutapti (tyrimai kurie galėtų daryti įtaką kalbant apie papildomumą)

Sutampa (tyrimai kurie sutampa)

Sutapimo, o tuo pačiu ir papildomumo galimybę nurodantis „galėtų sutapti“ kriterijus, tapo pagrindine kategorija atliekant diskurso analize. Buvo siekiama išsiaiškinti ir aprašyti pagrindinius kultūros studijų tyrimo laukus kurie galėtų daryti įtaką tarpkultūrinio ugdymo tarpkultūrinių kompetencijų plėtrai. Taigi tyrime sėkmingai identifikuota ir aprašyta kultūros studijų daroma įtaka, socialinės klasės bei etniškumo srityje, diegiant tarpkultūrines kompetencijas.

Diskurso analizės metodo taikymas

⁶⁵ Sąvoka šiuo atveju nurodo tai, kad konkreti sąvoka reiškia tam tikrus mokslinius tyrimus, kuriais remiasi kultūros ar tarpkultūrinio ugdymo studijos (pvz.: kasdienio gyvenimo kultūra, medijos, lytis, rasė ir pan. reiškia, kad pastarosios sąvokos apibrėžia tam tikrus mokslinius tyrimus).

Šeštajame ir septintajame XX a. dešimtmetyje kilę įvairūs politiniai judėjimai bei jų socialinė analizė, pagimdė naują metodologinę kryptį – diskurso analizę. Kultūros studijos taikant diskurso analizę ėmė analizuoti medijų, politinį, ekonominį diskursą, industrinių korporacijų veiklą ir pan. Šiame darbe analizuojami kultūros studijų diskursai, kurie daro arba gali daryti įtaką tarpkultūrinio ugdymo studijoms ugdant tarpkultūrinę kompetenciją. Empirine tyrimo bazę sudaro įvairios kultūros studijų ir tarpkultūrinio ugdymo studijų chrestomatijos bei moksliniai straipsniai. Taikant diskurso analizės metodą sudaryta kultūros studijų ir tarpkultūrinio ugdymo studijų sąsajų ir skirtumų lentelė, atrastos esminės pastarųjų dviejų disciplinų tyrimų sritys (esminiai bruožai), iš principo nesutampančios sritys, sritys galinčios disciplinas papildyti ir iš esmės sutampančios sritys.

Lentelę sudaro septynios vertikalios sąvokų „kolonos“ kurios jokio horizontalaus ryšio neturi ir viena su kita nėra siejamos horizontalei. Kaip jau minėjau sudaryta skirtumų bei sutapimų lentelė buvo paremta keturiomis esminėmis kategorijomis:

Esminiai bruožai - Sąvokos kurios yra esminės tarpkultūrinio ugdymo ir kultūros studijų srityse, atliekant pagrindinius tyrimus, t.y. pagrindiniai tyrinėjamų disciplinų tyrimų laukai, kurie atspindi esminius kultūros studijų bei tarpkultūrinio ugdymo bruožus.

Iš principo nesutampa - Šioje skiltyje talpinamos sąvokos kurios tarpusavyje nekoreliuoja, t.y. tyrimų laukai kurie visiškai neturi jokio ryšio tarpusavyje, yra nesuderinami, todėl jų adaptacija nereikalinga bei nesvarstyta. Pvz.: kultūros studijos neakcentuoja edukologijos (ugdymo, mokymo) kuri užima didžiąją dalį tarpkultūriniame ugdyme, todėl apie edukologinės patirties adaptavimą kultūros studijose nėra net ko kalbėti. Taip pat yra ir su tarpkultūriniu ugdymu, kuriame ne visi kultūros studijų tyrimų laukai gali būti sėkmingai taikomi, pavyzdžiui: kapitalizmas, kolonializmas, produkcija ir kitos studijų kryptys.

Galėtų sutapti - Ši kategorija tapo esmine atliekant diskurso analizę, nes čia pateiktos sąvokos apeliuoja į tyrimus kurie galėtų daryti įtaką kalbant apie tarpkultūrinio ugdymo papildomumą plėtojant tarpkultūrinę kompetenciją.

Sutampa – Ši kategorija aprėpia sąvokas kurių tyrimų laukai sutampa arba skirtumas labai nežymus, todėl kalbėti apie papildomumo galimybę neverta, nes nei viena nei kita disciplina negali pasiūlyti įtaką galinčių daryti naujų žinių, metodų ir pan.

Kultūros studijų diskurso analizė

Analizuojant kultūros studijų diskursą remiantis chrestomatijomis, pastebėta, kad tik vienas kitas vadovėlis apima kultūros studijų sritį bendrąją prasme. Pavyzdžiui S.During knygoje „The cultural studies reader“⁶⁶ pagrindinis dėmesys teikiamas studentų supažindinimui su kultūros studijomis apskritai, todėl knygoje publikuojami moksliniai straipsniai kurie apima esmines mokslinių tyrimu sritis būdingas kultūros studijoms: T.Adorno – kultūrinės industrijos, R.Barthes – literatūros triumfas, S.Hall – kultūros studijų legitimumas, J.Clifford – kultūros studijos ir menas, M.Certeau – miesto kultūra, M.Foucault – galia ir žinojimas, J.Lyotard – postmodernizmas, K.Bhabha, G.Spivak – postkolonializmo studijos, E.Lott – rasiniai nesutarimai, D.Haraway – kiborgų kultūra, T.Laureti, J.Butler – feminizmas, lyčių studijos, R.Williams – vartotojiškumas, P.Bourdieu, D.Hebdige – laisvalaikio studijos, N.Fraser – medių studijos ir pan. Knygos autorius (sudarytojas) pirmuose sakiniuose pabrėžia, kad „...kultūros studijos tyrinėja šiuolaikinės visuomenės sociokultūrinį pasaulį, orientuojasi į aktualiausių šiuolaikinės kultūros ir visuomenės problemų įprasminimą, tokių kaip: lyčių santykiai, vizualinių reprezentacijų sritis, naujų medių raida, tapatybės politikos, socialinės stratifikacijos procesai, globalizacijos fenomenas, viešosios erdvės ir medių diskursų funkcionavimas.“⁶⁷ Metodologiniu požiūriu, pastarojoje chrestomatijoje plačiai naudojama šiuolaikinės sociologijos ir socialinės teorijos, kritinės teorijos, socialinės antropologijos, lyčių studijų, psichoanalizės ir semiotikos tyrimų metodų visumą. Tačiau turint omenyje kultūros studijų diskurso gilumą sociokultūrinių tyrimų srityje nepakanka studijas apibrėžti bendrąją prasme, todėl būtina gilesnė pagrindinių aspektų analizė, kuri atsiskleidžia kitų autorių sudarytuose chrestomatijose.

Didžioji dalis kultūros studijų chrestomatijų analizuoja konkretesnes temas būdingas kultūros studijų diskursui. Pavyzdžiui, D.Strinati knygoje „Introduction to Theories of Popular Culture“⁶⁸ pagrindinį dėmesį kreipia į giluminės masinės, populiariosios kultūros, vartotojiškumo, kasdienio gyvenimo, bei laisvalaikio studijas. Knygoje akcentuojama amerikonizacijos santykiai su masine

⁶⁶ During S. 2005. The cultural studies reader. Routledge

⁶⁷ During S. 2005. The cultural studies reader. Routledge

⁶⁸ Strinati.D. 2005. Introduction to Theories of Popular Culture. Routledge

kultūra bei jos kritika remiantis Frankfurto kultūrinių industrijų kritikos patirtimi, Levi-Strauss struktūralizmo bei R.Barthes semiologijos studijomis, mitų, simbolinio mąstymo bei masinės kultūros sąsajų studijos, A.Gramshi hegemonijos samprata, Althusser ideologijos samprata bei postmodernizmo įtaką masinės kultūros diskurso formavimuisi.

Kaip ir kultūros studijų programų profilis taip ir jas grindžiančių chrestomatijų turinys yra gan specializuotas, todėl ir linkęs aktualias sociokultūrinės problemas skirstyti į konkrečias kategorijas: lyčių studijos, pop kultūra, etniškumas, rasizmas ir kt. C.Carter ir L.Steiner sudarytoje chrestomatijoje „Critical Readings: Media and Gender (Issues in Cultural and Media Studies)“⁶⁹ gan išsamiai analizuojamas masinių medijų įtaką besiformuojančiam požiūriui į lytį: S.Sunindyo – seksizmo apraiškos medijose, M.Moritz, A.Innets - queer teorija. Keletas straipsnių susijusių su moters vaizdiniu kuriamu roko muzikos spaudoje, video filmu reprezentacijose, masiniuose bulvariniuose žurnaluose ir pan. Analizuojama moters vieta pornografijoje, muilo operų serialuose bei įvairialypiuose vaidybiniuose filmuose, kurių didžioji dalis priklauso Holivudo produkcijai.

Tarpkultūrinio ugdymo diskurso analizė

Tarpkultūrinio ugdymo chrestomatijos savo specifika siejasi su kultūros studijų vadovėliais, nes dalis knygų yra labiau specializuotos ir orientuotos į gilumines problemas (pavyzdžiui: rasinės, etninės nelygybės problemos mokykloje, neigalių mokinių integravimosi bendrojo lavinimo mokykloje, lyčių vaidmenys, rasizmo apraiškos ir pan.), tačiau yra chrestomatijų kurios studentus supažindina ir bendrąja prasme su tarpkultūrinio ugdymo principais ir pan. G.Alred, M.Byram, M.Fleming knygoje „Education for Intercultural Citizenship: Concepts And Comparisons (Languages for Intercultural Communication and Education)“⁷⁰ pateikiamas platus spektras analitinių straipsnių susijusių su tarpkultūrinio ugdymo problemomis tiek bendrojo lavinimo mokyklose, tiek lokaliuose ir tarptautiniuose universitetuose, kolegijose ir pan. Pateikiami straipsniai apie tarpkultūrinio identiteto, tarpkultūrinės pilietybės keliamas problemas susiduriant su nacionalinį tapatumą formuojančiu diskursu. Pateikiama keletas pavyzdžių bei metodų, kurie padeda išvengti tarp skirtingų sociokultūrinių segmentų kilusius nesutarimus.

⁶⁹ C.Carter, L.Steiner. 2004. Critical Readings: Media and Gender (Issues in Cultural and Media Studies). Open University Press

⁷⁰ Alred.G, M.Byram, M.Fleming. 2006. Education for Intercultural Citizenship: Concepts And Comparisons (Languages for Intercultural Communication and Education). Cromwell Press LTD.

Jossey-Bass Publishers išspausdintoje knygoje “The Jossey-Bass Reader on Gender in Education (Jossey Bass Education Series)”,⁷¹ pagrindinis akcentas kreipiamas į lyčių tarpusavio santykius ugdymo įstaigoje. Bandoma atskleisti vyriškumo ir moteriškumo identiteto bruožus, jų tarpusavio santykius, bendravimo subtilybes, gebėjimą prisitaikyti prie tam tikrų edukacinių sąlygų. Analizuojamos seksualumo problemos, susijusios su konkrečiu amžiaus drovumu, pernelyg akivaizdaus seksualumo demonstravimu bei jo įtaką ugdymui. Bandoma atskleisti delinkventinio elgesio genezę, tarplytinio konfliktiškumo apraiškas besiformuojant lytiniam tapatumui. A.McGlaughlin knygoje „Race, Class and Gender in Exclusion From School (Studies in Inclusive Education Series)“⁷² pateikta išsami tarpkultūrinio ugdymo politikos analizė, kuri remiasi dėl socialinės klasės, lyties bei rasinių skirtumų kylančiomis problemomis.

Sudarant sutapimų ir skirtumų lentelę buvo remtasi ankščiau minėtomis, populiariausiomis tarpkultūrinio ir kultūros studijų chrestomatijomis. Atlikta chrestomatijų turinio analizė padėjo sudaryti sąvokų (raktažodžių) matricą, kurios dėka galima identifikuoti esminius tiriamų mokslinių sričių bruožus.

⁷¹ Jossey-Bass Publishers. 2003. The Jossey-Bass Reader on Gender in Education (Jossey Bass Education Series). Jossey-Bass Publishers

⁷² McGlaughlin. 2000. Race, Class and Gender in Exclusion From School (Studies in Inclusive Education Series). Falmer Press

Kultūros studijos				Tarpkultūrinis ugdymas		
Esminiai bruožai	Iš principo nesutampa	Galėtų sutapti	Sutampa	Galėtų sutapti	Iš principo nesutampa	Esminiai bruožai
Postkolonializmas	Kolonializmas	Laisvalaikio studijos	Rasė	Nelygybė	Ugdymas	Nelygybė
Masinė kultūra	Postmodernizmas	Postkolonializmas	Lytis	Diskriminacija	Multikultūrinis mokymas	Diskriminacija
Rasė	Modernizmas	Hegemonija	Socialinė klasė	Tarpkultūrinė pilietybė	Pilietinis ugdymas	Daugiakalbystė
Kasdienio gyvenimo kultūra	Technologijos	Civilizacijų studijos	Etniškumas	Negalia (Disability)	Mokykla	Tarpkultūriškumas
Lytis	Produkcija	Masinė kultūra	Skirtybės	Imigracija/emigracija	Mokymo struktūra	Tapatumas
Kolonializmas	Partikuliarizmas	Kasdienio gyvenimo kultūra	Stereotipai	Kultūrinės kompetencijos	Specialus ugdymas	Lytis
Feminizmas	Geneologija	Vartotojiškumas	Multikulturalizmas	Pilietinės teisės	Mokymosi lygybė	Ugdymas (Education)
Vartotojiškumas	Universalizmas	Kultūrinė industrija	Rasizmas	Imigracija/emigracija	Mokytojas	Rasizmas
Valdžia (Dominion)		Populiarioji muzika	Individualizmas		Mokymo planas	Rasė
Galia (Power)	Modernizacija	Subkultūros	Pliuralizmas		Mokymo praktika	Socialinė klasė
Mobilumas (Mobility)	Utopija	Skonis	Tarpkultūriškumas		Klasė (classroom)	Seksualinė orientacija
Rezistencija	Revoliucija	Globalizacija	Tapatumas			Negalia (Disability)
Religija	Vertė	Galia (Power)	Religija			Religija
Kapitalizmas	Tinklas	Masinės medijos	Feminizmas			Seksizmas
Skirtybės	Verslumas	Stilius	Nacionalizmas			Etniškumas
Stereotipai	Vesternizacija		Patriotizmas			Pilietybė
Globalizacija	Performansas		Daugiakalbystė			Kalba
Tradicijos	Ekonomika		Kalba			Kultūra
Masinės medijos	Kapitalizmas					Politika (Politics)
Subkultūra	Lokalus					Tauta, Nacija
Hegemonija						Tarpkultūrinė pilietybė
Kultūrinė industrija						Pilietinis ugdymas
Multikultūralizmas						Socialinė justicija

Rasizmas					Mokykla
Filosofija					Socialinė sistema
Postmodernizmas					Visuomenė, Asmuo
Modernizmas					Multikultūrinis mokymas
Technologijos					Imigracija/emigracija
Produkcija					Pajamos
Semiotika					Specialus ugdymas
Socialinė archeologija					Mokymo struktūra
Etnologija					Mokytojas
Sociologija					Mokymo planas
Lingvistika					Mokymo praktika
Laisvalaikio studijos					Mokymosi lygybė
Individualizmas					Pliuralizmas
Tinklas					Skirtingumas
Revoliucija					Pilietinės teisės
Disciplina					Feminizmas
Patriotizmas					Praktika, Teorija
Transnacionalinis					Metodologija
Verslumas					Atsakomybė
Vesternizacija					Pedagogika
Lokalus					Kultūrinės kompetencijos
Skurdas (Povetry)					Socialinei santykiui
Universalizmas					
Partikuliarizmas					
Teisės (žmonių)					
Ideologija					
Antropologija					
Ekonomika					
Psichologija					

Socialinis diskursas. Vartojimas, identitetas, skonis ir gyvenimo stilius

Atsižvelgiant į šio darbo apimtį bei siekiant per daug neišsiplėsti, gilesnė teorinė analizė, pagrindžianti teorinį socialinio bei etninio diskursų adaptavimą tarpkultūrinio ugdymo dimensijoje, buvo atlikta remiantis skirtumų bei sutapimų sąvokų lentele, sutapimo galimumo srityje, siekiant atrasti naudingą kultūros studijų mokslinių tyrimų praktiką, kuri galėtų daryti pozityvią įtaką tarpkultūriniam ugdymui ją adaptuojant. Esminės analizuojamos mokslinių tyrimų sritys: Masinės medijos, Masinė kultūra, Kasdienio gyvenimo kultūra, Vartotojiškumas, Stilius, Skonis, Subkultūros, Galia, Laisvalaikio studijos bei Etninio diskurso ir Simbolinio mąstymo sąsajos.

Toliau darbe pateikiamas socialinio bei etninio diskursų teorinis pagrindimas. Remiantis įvairių kultūros studijų mokslinį diskursą kuriančių mokslininkų patirtimi, bandoma identifikuoti ir perteikti vėlyvojo modernumo, postmodernumo sociokultūrinių reiškinių apraiškas visuomenėje. Kadangi chrestomatijų diskurso analizė atskleidė tarpkultūrinio ugdymo studijų ribotumą identifikuojant tam tikrus šiandienos sociokultūrinius reiškinius, tokius kaip vartotojiškumo, masinės kultūros kuriamą tam tikro skonio bei gyvenimo stiliaus identitetą, todėl šis skyrius pateikia mokslinio kultūros studijų diskurso patirtį, kuri galėtų būti adaptuota tarpkultūrinio ugdymo studijose.

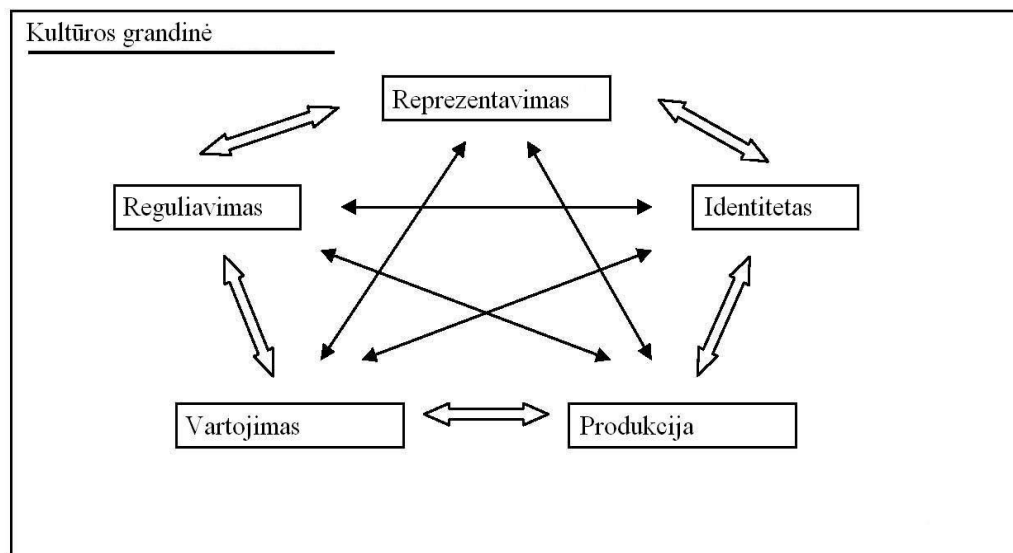
Vartotojiškos, masinės/popkultūros įtaka Socialiniai segmentacijai

Šiandienos kultūros studijų teoretikai sutinka, kad vartojimas tampa ir simbolinis ir materialus. Tokiu būdu individas išreiškia savo vietą pasaulyje, savojo identiteto branduolį. Manau sunku būtų paneikti vartojimo galią formuojant identitetą, kadangi individai dažniausiai esti tuo, kokį veiksma atlieka tam, kad „apstatytų“ save trokštamais daiktais, simboliais, atributais ir pan. Norėdamas išreikšti save, patenkinti savo lūkesčius, žmogus perka ar valgo maistą, skaito atitinkamas knygas, klauso muzikos, stebi sporto varžybas, žiūri filmus ir pan. „Skirtingi malonumo lygiai, susiję su skirtingomis savęs pateikimo formomis, gali įtvirtinti individo preferencijas vartoti vieną drabužių modelį, prekės ženklą, o ne kitą. Laikui bėgant, per pasikartojimus ir įpročius gali atsirasti tam tikri pasirinkimo modeliai, ką vilkėti ir kokį prekės

ženklą pasirinkti“.⁷³ R.Belko, nuomone, turtas ir nuosavybė yra savojo aš koncepcijos dalis: „Žmonės ieško, išreiškia, patvirtina ir nustato buvimo prasmę per tai, kokią nuosavybę jie valdo“.⁷⁴

Vartotojiškos kultūros identiteto kolektyviniai bruožai galimi išreiškiant parodomąjį vartojimo formas, pavyzdžiui dalyvaujant įvairaus stiliaus, mados ar skonio ir pan. grupėse. Kaip jau minėjau, asmenybės identitetas dažnai išreiškiamas vartojamomis paslaugomis ar prekėmis: „Apranga, brangakmeniai ir kiti aksesuarai gali išskirti individą iš kitų, išreikšti individualią būties prasmę, parodant jo priklausomybę atitinkamai grupei“⁷⁵. Daugėjant simbolinio vartojimo formų ekonominiame, socialiniame visuomenės gyvenime, identiteto saviraiškos poreikis tampa vitaliniu lūkesčiu. Pasak M.Douglas, „esminis vartotojo pasirinkimas yra ne tarp prekių rūšių, bet tarp pozicijų, kurios jam yra prieinamos visuomenėje, rūšių“.⁷⁶

Nagrinėjant stiliaus kūrimą remiantis tam tikru masinės kultūros reprezentuojamu simboliu kapitalu, būtina atsižvelgti į žemiau pateiktą schemą, kuri tam tikrą kultūrinį tekstą, simbolius, artefaktus identifikuoja remiantis penkiomis kategorijomis: reprezentavimas, identitetas, produkcija, vartojimas bei reguliavimas.

A.Giddens bei Z.Bauman teigimu, simbolinis vartojimas postmoderniame pasaulyje tampa pagrindine veikla identitetui konstruoti, kadangi tradiciniai identiteto šaltiniai, tokie kaip šeima arba

⁷³ Harrington C.L. and Bielby D.D. 2001 Popular Culture: Production and Consumption (Blackwell Readers in Sociology). Constructing the popular: cultural production and consumption. p.10

⁷⁴ Belk, R. 1988. Possessions and the extended self, *Journal of Consumer Research* 15. p.140

⁷⁵ Ten pat. p.139–168

⁷⁶ Douglas, M.; Isherwood, B. 1979. *The World of Goods*. London: Allen Lane.

klasinė padėtis, po truputį senka. A. Giddens šiuolaikinį identitetą suvokia kaip refleksyvių projektą, suformuotą vėlyvosios modernybės institutų bei palaikomą identiteto naratyvų, kuriuos individas nuolat kontroliuoja ir peržiūri.⁷⁷ Daugelis kultūros studijų teoretikų sutinka, kad vartojimo visuomenėje „žmonės suvokia save labiau kaip savo pačių veiksmų iniciatorius, todėl gamybinės veiklos dažniausiai yra nustatytos, o vartojimo veiklos – atviresnės pasirinkimui. Autonomija, pasirinkimas ir nepriklausomybė yra vartojimo, o ne darbo charakteristikos.“⁷⁸

C.Rojek manymu, narystė skonio kultūroje vėlyvojoje modernybėje siūlo labiau individualizuotus identiteto duomenis, nei kolektyviniai subkultūros grupių identitetai ankstyvajame modernybės periode.⁷⁹ Kitaip tariant, būvimas skonio subkultūroje daugiau nebereiškia masinio identiteto pakeitimo grupės identitetu, nes pats grupės identitetas yra apibrėžiamas kaip visiškai išskirtinio ir individualaus individo paieškų ir pasirinkimo produktas. Skonio kultūra akcentuoja itin refleksyvių veikiančiojo įsitvirtinimą. Identiteto kuriamos ir palaikomos fantazijos ir aukšto lygio dreifavimas tarp identitetų bei refleksyvus identitetų perjungimas yra svarbiausias malonumų šaltinis skonio kultūrose.⁸⁰ Viena iš galimybių, kurią pateikia postmoderni identiteto koncepcija, yra nuostata, jog identitetas yra sudarytas tik iš įvairių diskursų, kurių terpėje pastarasis egzistuoja.⁸¹

Susiformavusi miestų vartotojiška kultūra stimuliuoja įvairialypį gyvenimo stilių bei vartojimo būdų susiskaidymą. Didieji pasaulio miestai (vartotojiškos kultūros centrai) sukaupė milžinišką kiekį kultūrinių reginių, kuriuose susipina kultūra ir ekonomika. Palyginti neseniai susiformavęs vadinamas patyrimo ekonomikos reiškinys savo ruožtu grupuoja vartotojiškos kultūros simbolius vartotojo patyrimo, kuriuos pergrupuoja kaip vartotojiškus produktus.⁸² Vartojimo erdvių gausa tampa patiriamomis erdvėmis, kurios išreiškia individualų patyrimą bei su juo susijusius jausmus. Pavyzdžiui, Šiandieninėje viešojoje miesto terpėje siekiant pajusti bendrumo jausmus nebūtina pažinoti vienas kito asmeniškai. Visiškai priešingai, žmonės labiau jaučia bendrumą su kitais, kai tie kiti visiškai skiriasi nuo to, prie ko yra pripratę. Tokie skirtumai tampa esmine identiteto konstravimo dalimi ir sudaro neatskiriamą vartojimo dalį⁸³. Apskritai

⁷⁷ Giddens, A. 2000. Modernybė ir asmens tapatumas. Vilnius: Pradai.

⁷⁸ Harrington C.L. and Bielby D.D. 2001 Popular Culture: Production and Consumption (Blackwell Readers in Sociology). Constructing the popular: cultural production and consumption. p.10

⁷⁹ Rojek, C. 2000. Leisure and Culture. Basingstoke: Macmillan.

⁸⁰ Thornton, S. 1995. Club Cultures. Cambridge: Polity.

⁸¹ Foucault, M. 1972. The Archeology of Knowledge. New York: Pantheon.

⁸² Pine, B. J.; Gilmore, J. H. 1999. The Experience Economy. Boston: Harvard Business School Press.

⁸³ Bourdieu, P. 1992 [1984]. Distinction: a Social Critique of the Judgement of Taste. London: Routledge.

miestietiškoje vartojimo terpėje socialiniai sąlyčiai dažnai būna intensyviūs, bet gan laikini, itin išraiškingi, bet daliniai bei lankstūs.

Šiandien identiteto problemos apibrėžiamos kaip kultūrinė problema, o ne kaip psichosocialinės sąlygos, priskirtinos klinikinių tyrinėjimų sferai. Gyvenimo stiliaus sąvoka įrėmina daugelį kasdienio gyvenimo situacijų. Pavyzdžiui, stiliaus žurnalai, stilingos televizijos laidos apie stilių, stilingos parduotuvės, klubai ir kitos laisvalaikio vietos bei veiklos, „sveikas“, „šiulaikiškas“, „konservatyvus“, „prašmatnus“, „išskirtinis“ konkrečių visuomenės grupių gyvenimo stilius ir pan. Tiksliai ši sąvoka neartikuluojama, bet tam tikras bendras supratimas, kad ji atspindi nuostatą ir elgesio modelius, kurie atitinka individų gyvenimą arba tam tikrą jų gyvenimo sferą, egzistuoja. Vartojimo ir rinkos segmentacijos tyrimuose gyvenimo stilius yra siejamas su psichografijos ir vertybių konstruktais ir reiškia vartojimo modelį, apibūdinantį asmens pasirinkimą, kaip leisti laiką ir pinigus⁸⁴.

Moderni kultūra simboliškai atskiria tradicinės ir potradicinės visuomenių modelius⁸⁵. Tradicinė kultūra yra labiau normatyvi, sisteminė. Potradicinė suprantama kaip daugybės individualių kultūrinių sferų, skonių, normatyvinių struktūrų, pasaulėžiūrų sistemų, išraiškos formų visuma, kuriai būdingas dinamiškumas. Individams bendraujant tarpusavyje, įtakojant aplinkai susiformuoja nauji kultūriniai dariniai – subkultūros, kur individas vis dažniau tampa „žaidėju“, galinčiu pasirinkti priimtino kultūrinio vaidmens modelius⁸⁶. Anot Giddens, „pasirinkimų, su kuriais susiduria individai brandžios modernybės situacijose, įvairovę lemia keletas veiksnių. Pavyzdžiui, tai pats faktas, jog gyvename po tradicinės tvarkos sąlygomis. Veikti, įsitraukti į daugybės pasirinkimų pasaulį – reiškia rinktis alternatyvas, kai tradicijos palikti kelio ženklai neberodo krypties“.⁸⁷

Nagrindama tradicijos ir inovacijos reiškinį įtaką transgresyvaus sociokultūrinio subjekto formavimuisi, Ramanauskaitė teigia, jog „tradicija suvokiama ne kaip iš kartos į kartą linijiniu būdu perduodami papročiai, bet kaip subjekto vertybinė orientacija į praeities kultūrą, kurios simbolinės formos yra pasirenkamos ir užpildomos naujomis reikšmėmis.“⁸⁸ Pastarasis požiūris siejamas su akulturacijos samprata, kuri nužymi adaptavimosi procesus naujoje kultūrinėje aplinkoje. Pavyzdžiui, Vakarų masinės kultūros poveikis Lietuvos jaunimui pasireiškia medijų dėka, užimant

⁸⁴ Černevičiūtė J. Vartojimas, identitetas ir gyvenimo stilius. FILOSOFIJA. SOCIOLOGIJA. 2006. Nr. 3. P. 20–24

⁸⁵ Giddens A. Modernybė ir asmens tapatumas. Pradai. V. p. 50

⁸⁶ Ramanauskaitė E. Šiulaikinės kultūros fenomenų tyrinėjimai. VDU leidykla. K. 2002. p. 12

⁸⁷ Giddens A. Modernybė ir asmens tapatumas. Pradai. V. p. 109

⁸⁸ Ramanauskaitė E. Šiulaikinės kultūros fenomenų tyrinėjimai. VDU leidykla. K. 2002. p. 12

vis didesnę subjekto kultūrinės erdvės teritoriją. Kasdienėje kalboje pradedamas vartoti angliškas slengas (pvz.: blekas, hevis, rokenrolas ir pan.), keičiasi bendravimo formos ir etninės normos (pvz.: rasizmas, atneštas skinhead'ų judėjimo), sumaišomos skirtingų bendravimo aplinkų stilstikos. Subkultūrų tyrinėjimų kontekste akulturacija suprantama kaip vakarietišku jaunimo subkultūrų idėjų ir simbolių priėmimą, naujų reikšmių pastariesiems sukūrimą. Pavyzdžiui, jaunimo kultūrinio undergraundo idėja ir jos išraiška įvairiomis formomis skirtingos kultūrinės pakraipos bendruomenėse Lietuvoje. Pastarosios bendruomenės kuria savitus kultūrinio tapatumo, gyvenimo būdo ir estetiškos savirealizacijos modelius, siejant tai su vakarietiškais rezistencijos ir stiliaus formavimo modeliais: pankų, metalistų, skinų, krepšinio fanų, dragerių ir pan.

Kultūros kaitą lemia intensyvus informacijos srautas. Viso to įtakoje ir atsiranda naujos kultūrinės idėjos, mados, tendencijos, reikalaujančios tyrinėtojų dėmesio. Socialinė bei kultūrinė mikrodinamika gali būti pristatyta įvairiuose kultūros lygmenyse: vieni procesai istoriniai, kiti trumpalaikiai, vieni pasikartojantys kiti fragmentiški⁸⁹. Taigi skirtingi kultūriniai pasirinkimai siejami su bendrijų kultūrinio tapatumo formavimo ypatumais. Kultūrinių tapatumų kūryba rodo šiandienos kultūros savimone, besiformuojančią bendraujant individams: kuriant naujas kultūros simbolines formas ir meną, įvaizdžius, pasaulėžiūros vaizdinius⁹⁰. Taip vyksta kultūros mikrodinamikos procesai.

Socialinių segmentų stilingumo reikšmė

Kultūros studijų terpėje gyvenimo stiliaus samprata gan glaudžiai siejasi su skonio samprata. Pastarasis mokslas skonius apibrėžia kaip „santykinę poziciją turto ir prestižo rinkoje ir kaip asmeninį pasirinkimą, veikiamą išsilavinimo ir patyrimo, taip pat kaip savanoriškai pasirinktą, kolektyviai palaikom standartą“⁹¹. Visą šią veiksmų visumą lemia gyvenimo stilius. Gyvenimo stiliai diferencijuojasi turto bei prestižo rinkos viduje ir už jos ribų.

D.Hebdige išskiria svarbiausius stilizuoto elgesio bruožus: impozantiškumą (spectacular) ir stilingumą⁹². Stilių jis aiškina kaip simbolių tėkmę, bet ne kaip nuolatinę jų manifestaciją.

⁸⁹ Kavolis V. kultūros dirbtuvės. Baltos lankos. V. 1996. p. 96

⁹⁰ Harrington C.L. and Bielby D.D. 2001 Popular Culture: Production and Consumption (Blackwell Readers in Sociology). Constructing the popular: cultural production and consumption. p.17

⁹¹ Hall, J. R. 1992. "The Capital(s) of Culture: A Nonholistic Approach to Status Situations, Class, Gender, and Ethnicity", in Lamont, M.; Fournier, M. (eds.). Cultivating Differences: Symbolic Boundaries and the Making of Inequality. Chicago: University of Chicago Press: 257–285.

⁹² Mažeikis G., Filosofinės antropologijos pragmatika ir analitika., Šiauliai., 2005., p. 221

Rašydamas apie stilių, pirmiausia Hebdige išskiria stilių kaip intencinę komunikaciją⁹³. Šiuo terminu jis bando paaiškinti tai, kad vartotojiškos, fragmentuotos bendruomenės stilinga subkultūra palaipsniui atitolsta nuo stiliaus kaip pasipriešinimo formos, todėl simbolių energija gerokai susilpnėja. Taip stilius praranda supriešinimo galias, o priešišku simbolių kūrimą pamažu pakeičia brikoliažo⁹⁴ ir pastišo technikos.

Kitas Hebdige išskiriamas stiliaus bruožas – stilius kaip brikoliažas. Brikoliažas apibūdinamas kaip meistrystė, ji vienodai tinka ir maginiams ieškojimams, ir madingiems stilistiniams sprendimams apibūdinti. Tai parodo maginio mąstymo ir stilingo elgesio bendrumą: „juos sieja tikėjimas susitapatinimais su įvaizdziais, įvaizdžio galia ilgesniam laikui transformuoti vidinį identitetą“⁹⁵. Kita vertus, brikoliažas stilių suartina su vartotojiška kultūra, būtent tai parodo vartotojiškos kultūros imlumą įvaizdžio reklamai, įtikinėjimams, kad reikia vienaip ar kitaip transformuoti vidines savo patirtis priklausomai nuo rūbų (striukė, kelnės, švarkas ir t.t.) kuriais rengiamasi, šukuosenų kurias daromasi ar simbolių kuriais tikima. Tačiau vartotojiškumo sfera įvaizdžio atžvilgiu disponuoja vidutinio stiprumo simboliais. Tačiau totalitarinis simbolizmas, pateikiantis amžinus, stiprius ir nekintančius bei lemiančius visą žmogaus likimą simbolius, nesuteikia vartotojiškai kultūrai nuolatinės kaitos galimybes, tai anuluojamas pop kultūros svarbiausias požymis: nuolatinė, ritmiška kaita⁹⁶. Vartotojiška kultūra susilpnina simbolių prieštaravimus, tokiu būdu suartina juos su pop kultūros mada, jos kaita. Taip išvengiama didesnių konfliktų, išsaugoma įvairovė bei stilių opozicijos. Stilius ir brikoliažas įgalina pakankamai intensyvią formų, simbolių bei jų reikšmių kaitą, netikėčiausius paties ženklo ar simbolio reikšmės kitimus į kažką naują ar kitokį. Pastarasis reiškinyis atskleidžia pop kultūros tendenciją⁹⁷:

- a) sudvejinti vieną reiškinį;
- b) iš tapatumo kurti skirtumus, įvairovę;
- c) naikinti vieningumą;

Tačiau tai vyksta paviršutiniškumo lygmenyje, neuztikrinant skirtumų tvermės.

D. Hebdige nagrinėdamas stiliaus svarbą bendruomenėse atsitraukia nuo klasinės ir propagandinės kūno sampratos, pažvelgia į jį nuolat kintančių stilių akimis⁹⁸. Stilių teoretikas

⁹³ Hebdige D., *Subculture. The Meaning of Style.*, London., 1991., p. 100

⁹⁴ Ten pat., p. 102

⁹⁵ Mažeikis G., *Filosofinės antropologijos pragmatika ir analitika.*, Šiauliai., 2005., p. 219

⁹⁶ Ten pat., p. 220

⁹⁷ Harrington C.L. and Bielby D.D. 2001 Popular Culture: Production and Consumption (Blackwell Readers in Sociology). Constructing the popular: cultural production and consumption. p.15

⁹⁸ Hebdige D., *Subculture. The Meaning of Style.*, London., 1991., p. 104

supranta ne kaip drabužių, o kaip mąstymo kategorija, apibūdinanti įvairių detalių dermės taisykles. Stilingumas nurodo gebėjimą suderinti, susieti vertybes, faktus apibrėžti asmeniniu, labiausiai konkrečiu laikmečiu bei vietoje atitinkančiu būdu. Stilius dažniausiai žymi ne kokias nors asmenines gelmes, bet bendrąsias kultūrinės tendencijas, bei jų ritmingą kaitą. Be to stilius yra sietinas su individuacijos procesu, kuris, anot Hebdige, palaipsniui susipina su įkultūrinimu ir socializacija⁹⁹. Individuacijai būdingas gebėjimas apsispręsti, pasirinkti bei pritaikyti tam tikrą šukuoseną (skiauterė, ilgus plaukus, skustą galvą), drabužį (odinės kelnės, lateksinis korsetas, sportinė apranga) ar simbolį (telema, ankas, apverstas Šv. Petro kryžius, kepuraitė) sau. Pasirinktas simbolis ar drabužis priklauso nuo konkrečiai bendruomenei priklausančio asmens savęs tapatinimosi. Socializacija tokiu atveju suprantama kaip gebėjimas įsitraukti į konkrečių socialinių grupių gyvenimą: „patiriamas išstūmimo – priėmimo poveikis, suartėjimo – susvetimėjimo drama“¹⁰⁰. Tačiau socializacijos šia prasme negalima traktuoti kaip unifikuoto įsiliejimo į neapibrėžtą erdvę¹⁰¹.

Stilius kaip pažeidimas, iššūkis egzistuoja sąlyginai trumpą laiką. Stiliaus atsiradimą seka D.Hebdige įvardytas rekuperacijos procesas¹⁰² – pažeista tvarka atstatoma, bendruomenė inkorporuojama į dominuojančią mitologiją kaip „Kitas“. Tai daroma prekinės ir ideologinės inkorporacijos formomis. Pirmuoju atveju stiliaus elementai (apranga, muzika, kalba) paverčiami masinio vartojimo prekėmis. Ideologinė inkorporacija gali būti įvairių formų. „Kitas“ (pavyzdžiui: subkultūra, jos narių iššaukiantis stilius, nukrypstantis nuo įprastų normų elgesys) sumenkinamas, prijaukinamas arba transformuojamas į bereikšmę egzotiką. Tai daroma pasinaudojant žiniasklaidos teikiamomis mitų, įvaizdžių kūrimo galimybėmis. Ideologinės inkorporacijos sąvoka žymi dominuojančio diskurso galią neutralizuoti subkultūros stiliaus keliamus iššūkius įsitvirtinusiai reikšmių sistemai .

D.Hebdige ir juo sekanti kritikos mokykla teigia, kad „subkultūros semiotikos interpretavimas sudaro politinį subkultūros supratimą“¹⁰³ . Kultūros kaip erdvės, kurioje, kovoje dėl ženklo susiduria įvairūs diskursai, samprata išreiškia pesimistinį požiūrį, pagal kurį „kultūra ir kapitalizmas tampa sinonimiški“¹⁰⁴ . Dualistinis požiūris suteikia galimybę į stilių pažvelgti ne kaip į

⁹⁹ Ten pat., p. 105

¹⁰⁰ Mažeikis G., Filosofinės antropologijos pragmatika ir analitika., Šiauliai., 2005., p. 219

¹⁰¹ Ten pat., p. 219

¹⁰² Hebdige D., Subculture. The Meaning of Style., London., 1991., p. 92

¹⁰³ Ten pat., p. 94

¹⁰⁴ Ten pat., p. 95

rezistenciją, bet kaip į stilizuotą sistemos prieštaravimų atspindį. Stiliaus formavimasis pagrįstas vartojimo specifika, per kurią reiškiamas santykis su kapitalizmu. Pavyzdžiui, pankų kaip subkultūros vystymasis yra būdas, kuriuo paaugliai išreiškia prieštarumą sistemos, kuri žemina juos kaip darbininkus, bet puikuoja jais kaip vartotojais.

Subkultūrų vystymasis atspindi vartotojiškos visuomenės transformacijas ir problemas, tačiau subkultūros stilius nėra rezistencijos forma¹⁰⁵. Politinės pažiūros nebūtinai susijusios su konkrečiu stiliumi. Taigi subkultūros simbolikoje manifestuojamos pažiūros, lygiai taip, kaip ir kiti stiliaus elementai – muzika, apranga, slengas – tėra savitumo (individuacijos) išraiška, būdas išsiskirti iš kitų, bet ne protestuoti prieš socialinę tvarką ar kovoti su dominuojančia kultūra.

Gyvenimo stilių reikia atskirti nuo kultūros ir subkultūros. Tam tikras gyvenimo stilius gali būti konkrečios socialinės klasės, statuso grupės arba subkultūros ypatybė; bet kai gyvenimo stilius apibrėžiamas išimtinai kaip bendros preferencijos, tai gyvenimo stilius apibūdina kolektyvą, kuriam, kitu atveju, trūktų socialinio ir kultūrinio identiteto. Subkultūros priskiriamos tam tikrai bendrų reikšmių sistemai, kuri gali paaikškinti skirtingas bendras preferencijų koreliacijas¹⁰⁶. Kultūra arba subkultūra nurodo į tam tikrą reikšmių konsensuso laipsnį, kas ne visada gali būti traktuojama kaip gyvenimo stilių supanašėjimas.

Pereinamuoju kultūros laikotarpiu gyvenimo stiliai linkę daugintis greičiau, nei kultūrinės vertybių sistemos. Todėl plačiai paplitę ir išlikę gyvenimo stiliai gali būti sėkmingai tyrinėjami kaip naujai iškylančios kultūros raktai. Pavyzdžiui, subkultūrą būtų galima apibrėžti kaip sąmoningą gyvenimo stiliaus kolektyvą.

Sociokultūriniai įtampų laukai. Jų kilmė ir apraiškos visuomenėje

Sparčią naujų kultūrinių grupių bei visuomeninių judėjimų plėtrą lemia asmens ir šiuolaikinės socialinės tikrovės prieštaravimai. Nuolatiniame socialinių kultūrinių įtampų lauke besiformuojančios įvairių vertybinių orientacijų bendrijos, subkultūros ir visuomeniniai judėjimai yra sociokultūrinės rezistencijos raiškos sferos. „Mikrorezistencija pastebima net kasdiniame gyvenime, kai prieštaraujama biurokratinėms, komercinėms struktūroms ir kuriami nauji visuomeniniai idealai, identitetai“¹⁰⁷. Bendruomeninis subjektas egzistuoja nuolatinėje sąveikoje su

¹⁰⁵ Mažeikis G., Subkultūrinė rezistencija ir kairioji kritika. Straipsnis (2008 05 04 paimta iš tinklapio: <http://www.su.lt/article/articleview/2675/1/804/>)

¹⁰⁶ Ramanauskaitė E., Subkultūra. Fenomenas ir modernumas., Kaunas., 2004., p.191

¹⁰⁷ Ramanauskaitė E., Subkultūra. Fenomenas ir modernumas., Kaunas., 2004., p.199

aplinka, darančia įtaką jo pasaulėžiūros orientacijų formavimuisi bei simboliškai išraiškai. Modernumo bruožai akivaizdūs ne vien kultūrinės bei meninės kūrybos, naujų bendravimo stilių paieškose, bet ir „visuomeninių santykių, institucinių normų kaitoje“¹⁰⁸.

Išsamiau tyrinėtos moderniosios bendruomenės (pvz.: sporto sirgaliai, religinės bendruomenės, subkultūros ir pan.), parodo konfliktinę prigimtį ir individualios saviraiškos poreikį. Kultūriniai konfliktai tarp grupių bei masinės kultūros, kuriuos kelia nepasitenkinimas standartizuota paviršutiniška popkultūra, visuomenėje išgalejusiais ideologiniais bei dvasiniais standartais, generuoja naujų idėjų paieškas, stimuliuoja naujų kultūrinių formų sklaidą. Etnografinė jaunimo subkultūrinių bendrijų analizė, anot E.Ramanauskaitės, rodo, jog bendrijoms būdingi vėlyvojo modernumo (arba postmodernios kultūros) bruožai: kultūriniai eksperimentai, simbolizmas ir mitologizacija, žaidybiškumas ir gyvenamojo pasaulio estetizacija¹⁰⁹. Kadangi subkultūrinė bendrija yra individų grupė, išsiskirianti iš aplinkos savo kolektyviniu simboliu elgesiu, išreiškiančiu joje formuojamus požiūrius, turinti skirtingų nuo aplinkos vertybių sistemą, kuri vis tik yra susijusi su šia aplinka, todėl kultūrinis pasipriešinimas popkultūros standartams, sąmoninga alternatyvios kultūros kūryba vardan savo idėjos pagrindžia kultūros konfliktiškumo sampratą. Pasak D.Hebdige, jaunimo pasipriešinimas visuomenės gyvenimo centralizmui, jos hierarchijai ir griežtai moralei, skatino neigti bet kokius visuomenės biurokratinio valdymo mechanizmus. Čia maištaujama prieš autoritetus, politines partijas, institucijas, socialinę prievartą, prieš monopolizuojantį kultūrinį skonį, prieš „tėvų kultūrą“, prieš puritonizmą, pasižymintį griežtais doroviniais gyvenimo papročiais, prieš logocentrizmą kurie išreiškė asmens kultūrinio pasirinkimo laisvę, kvestionavo tarpusavio bendravimo ir institucinius santykius¹¹⁰.

Subkultūrinė rezistencija, anot G. Mažeikio, pažeidžia skonio ir stiliaus galią, o subkultūrą padaro atvirą. Todėl pirmosios rezistencijos bangos nuo bitnikų, hipių iki pankų buvo susietos su kova prieš vartotojišką visuomenę, rasizmą, seksizmą, karą bei spektaklio visuomenę (G. Debordas). Pagrindinė spektaklio visuomenės strategija – pasisavinimas (bet koks istorinis veikėjas, įvykis pasisavinamas vartotojiškos visuomenės poreikiams). Kova prieš spektaklio visuomenę virto pasipriešinimu vaizdavimo formoms ir stiliams. Rezistencijos atveju stilius yra tik priemonė idealams siekti. Ankstyvieji Sex Pistols laikotarpio (1975) pankai ieškojo būdų įžeisti visuomenės skonį ir suvokimą, kas yra mada. Skonio ir stiliaus ribų pažeidimas ir peržengimas tampa nuolatine

¹⁰⁸ Ten pat., p.199

¹⁰⁹ Ten pat., p. 200

¹¹⁰ Hebdige D., Subculture. The Meaning of Style., London., 1991., p. 73

meninio ieškojimo forma, todėl subkultūrinė rezistencija nėra vienareikšmis neigimas: pvz.: britų pankai Crass (1978 – 1984) aktyviai, dalyvaudami įvairiose socialiniuose, kariniuose, kultūriniuose politiniuose protestuose. Tokia Crass veikla pastūmėjo juos link anarchizmo, taip jie tapo anarcho-punk sąjūdžio lyderiais. Tačiau daugelis tų principų, kuriuos grupė puoselėjo, sutampa su šiuolaikinio libertarinio socializmo, anarchistinio sindikalizmo, marksistinio anarchizmo idealais¹¹¹.

Lietuvoje akivaizdžių subkultūrų rezistencijos formų šiandien būtų sunku rasti dėl kelių priežasčių. Pirmiausiai Lietuvoje labai stipri globalistų propaganda, kuri pasireiškia nuolatiniu Lietuvos siekiu prisijungti prie militaristinių JAV akcijų, beatodairišku pataikavimu ES institucijoms. Be to, šalyje vengiama kairumo. Tačiau subkultūrų rezistencinė veikla dažniausiai yra kairioji. Tai paaiškinama tuo, jog daugelis jų politinių veiksmų neatitinka religinio arba administracinio mainstream. Vaikų teisių gynimas, patriarchalinio seksizmo kritika, pacifizmas – visa tai labai aiškios strategijos, politiniai maršai, kurie turi socialinį efektą. Pagaliau taip siekiama atstovaujamų bendruomenių palaikymo, todėl pilietinės savivaldos modeliai ir agitacija yra labai sveikintini¹¹².

Šiuolaikinių lietuviškų subkultūrų gyvenimo stiliaus esmė siejama vien su estetiniu žaidimu. Gyvenimo stilių žaismas, subkultūrų simbolizmo estetika, undergroundinis snobizmas pasiglemžia subkultūrų atstovus, daro juos specializuotais vartotojais. Svarbiausia tapo žinoti savo ištakas: pankrokas, krepšinis ir pan., mylėti savo status, puoselėti apibrėžtą elgesio būdą, t. y. būti gerais konkretaus pobūdžio vartotojais¹¹³. Tačiau esmine problema visuomenės sociokultūrinių įtampų lauke tampa segmentacija pagal konkretaus pobūdžio vartojimą, kuris ir iššaukia atitinkamus socialinių grupių konfliktus.

Etninis diskursas ir simbolinis mąstymas

Tapatybės konstravimas

¹¹¹ Mažeikis G., Subkultūrinė rezistencija ir kairioji kritika. (2008 05 04 paimta iš tinklapio: <http://www.su.lt/article/articleview/2675/1/804/>)

¹¹² Ten pat.

¹¹³ Mažeikis G. Subkultūrinė rezistencija, Sex Pistols ir „spektaklio visuomenė“ (2008 05 12 Paimta iš tinklapio: <http://www.su.lt/article/articleview/2569/1/780/>)

Pastebėta, jog vientisos etniškumo teorijos išties nėra, tačiau tam tikrus teorinius sąvokų niuansus išžvelgti galima. Etniškumo sąvoka (siejama su graikų žodžiu - ethnos) nusako bendrą kilmę bei bendruomeninio solidarumo jausmą, nurodo tapatybę. Neapibrėžta termino vartoseną, atsižvelgia į subjektyvumą, tapatybę ir socialinį konstravimą¹¹⁴. Šiandienos sampratoje etniškumo sąvoka vartojama tiek daugumos, tiek mažumų ir migrantų/nemigrantų grupėms bei bendruomenėms (įvairioms gyventojų grupėms) įvardyti. Dalis autorių plėtoja kultūrinę psichologinę primordializmo sampratą, kur etniškumas suprantamas kaip įsisąmonintas visų narių kultūrinis bendrumas, išreiškiamas objektyviomis kolektyvinėmis priklausomybės charakteristikomis: tai – teritorija, kalba, socialinė raida, rasės tipas, religija, pasaulėjauta ir psichologinė sandara.¹¹⁵

Etninių santykių tyrinėjimų kryptis Britanijoje (Ethnic and racial relations) išimtinai prasidėjo nuo imigravusiu mažumu sektoriaus analizės. W.Connor nuomone, Amerikos ir britų sociologų etninės grupės apibrėžimas neatitinka tikrosios reikšmės dėl dviejų svarbių aspektų:¹¹⁶

1. Etninė bendruomenė gali būti vyraujanti grupė vienoje valstybėje arba atskiros jos dalys gali egzistuoti keliose valstybėse, taip pat ji gali būti subordinuota platesnės politinės visuomenės dalis.
2. Etninės bendruomenės sąvokos populiarus taikymas bet kuriai partikuliariai grupei iš dalies paslepia įvairių tautybės formų skirtumus.

T.Parsons išskiria du bruožus, dėl kurių sutinka daugelis:¹¹⁷

1. Grupinės tapatybės idėja bei žmonių organizavimasis į skirtingas grupes.
2. Solidarumo ir lojalumo jausmas, vienijantis bendruomenės narius.

¹¹⁴ Connor, W. 1994. Ethnonationalism. The Quest for Understanding. Princeton

¹¹⁵ Kasatkina, N. Etniškumo tyrimai: tendencijos ir esminės sąvokos. filosofija. sociologija. 2007. T. 18. Nr. 4, p. 1–11

¹¹⁶ Connor, W. 1994. Ethnonationalism. The Quest for Understanding. Princeton

¹¹⁷ Glazer, N.; Moynihan, D. P. (eds.). 1975. Ethnicity: Theory and Experience. Harvard University Press, 6–53.

Laikui bėgant vis daugiau dėmesio imta skirti atskiroms bendruomenėms būdingiems skiriamiesiems bruožams. F.Barth išskyrė etninių ribų reikšmę bei bendruomenių skiriamuosius bruožus:¹¹⁸

1. Etninė bendruomenė save apibrėžia remdamasi kontaktais ir lygindamasi su kitomis bendruomenėmis, kurias jos nariai laiko kitokiomis.
2. Etninės bendruomenės individai turi laikyti save jos nariais, nes tik taip bus užtikrintas bendruomenės egzistavimas.

Etniškumas reiškiasi ne tik konkrečioje bendruomenėje, bet ir sukelia tam tikrą išorinio pasaulio reakciją. Pavyzdžiui, savęs laikymas atitinkamos bendruomenės nariu ar kitų atliekamas priskyrimas – saviidentifikacijai nebūtinai išoriniai, objektyvus požymiai, logiškai skirtingi veiksmai. Dalis mokslininkų remiasi šia skirtimi ir saviidentifikaciją apibūdina kaip esminį etniškumą lemiantį faktorių šiuolaikinėje visuomenėje. Svarbu tampa ir tai, kad žmonės vienai ar kitai bendruomenei priklauso dėl skirtingų priežasčių: religiniu, politiniu įsitikinimu, kilmes, šeimos ryšiu, gyvenamosios vietos, karjeros sumetimu ir pan.

Šiandien daugelis kultūros studijų, sociologijos, politikos, etnologijos ir pan. teoretikų pripažįsta, jog etniškumas – tai daugelio dimensijų reiškinys, siejamas su socialiniu kontekstu, įtakojančiu etniškumo raišką ar net konstruojančiu patį etniškumą. Etniškumas pasireiškia įvairiais būdais, todėl nebūtinai etniškumas egzistuoja tik tuomet, kai egzistuoja aiškiai apibrėžtos grupės, kurių narius sieja nuolatiniai įvairūs ryšiai.¹¹⁹ Mėginant identifikuoti skirtingo stiprumo ryšius, galinčius būti etniškumo išraiška, būtina plačiau apžvelgti etninės kategorijos, etninių ryšių tinklo ir etninės bendruomenės reiškinius:

Etninė kategorija	Tai socialinės klasifikacijos dalis. Kategorijos visada pasižymi tuo, kad išryškina kontrastus, ir dėka to galima
-------------------	---

¹¹⁸ Barth, F. 1969. Introduction / Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Differences, ed. F. Barth. Oslo: Universitets for Larget, 15.

¹¹⁹ Kasatkina, N. 2003. „Istorinės“ diasporos šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje“, Filosofija. Sociologija 2: 37–43.

	atskirti jai priskirtinus narius ir pašaliečius. Jos gali atlikti savo funkciją – padėti klasifikuoti aplinkiniame pasaulyje sutinkamus žmones, tačiau visai nebūtina, kad vienai kategorijai priklausančius žmones sietu asmeniniai ryšiai. ¹²⁰
Etniniu ryšiu tinklas	Gali sudaryti aibe decentralizuotu ryšiu, siejančių tam tikrai etninei kategorijai priklausančius žmones. Etniškumas pasitarnauja kaip kanalas, kuriuo cirkuliuoja informacija, tarpusavio pagalba ir pan. ¹²¹
Etninė bendruomenė	Tai jau stabilesnis darinys, grupė, kurios narius sieja pastovesni ir įvairiapusiai ryšiai. Atsižvelgdami į skirtingą etniškumo raišką galime suvokti, kad vietoje vienos tvirtos sąvokos „etninė grupė“ turime skalę, kurios padalas skiria skirtinga pačios „grupės“ reikšmė. Pabrėžtina, kad ta pati etninė kategorija, arba „nominali tapatybė“, gali turėti skirtingą reikšmę skirtingu individų gyvenimuose ¹²² . Aiškinantis adaptacijos raidą svarbu įvertinti, kaip ir kada žmonės naudojami tautybe suvokdami savo ir kitų sėkmes ir nesėkmes. ¹²³

Etniškumo studijose pagrindinė kategorija yra etninė bendruomenė, tačiau kiek teko pastebėti, mokslinėje literatūroje aptikti kontroversiškesnį terminą nei pastarasis, būtų sunku. Anot N.Kasatkinos viena kontraversiško priešasčių yra pačios „grupės“ kategorijos šiuolaikinis epistemologinis dekonstravimas.¹²⁴ Nors šios sąvokos nėra iki galo apibrėžtos, jos egzistuoja ir išlieka mokslo vartosenoje. Lygiai taip pat egzistuoja pačios grupės – nepaisant to, kaip atsirado, įskaitant socialinį konstravimą. Tam tikra prasme ir etniškumas yra socialinis konstruktas, todėl jo negalima susieti vien tik su etnine savimone¹²⁵.

¹²⁰ Kasatkina, N. Etniškumo tyrimai: tendencijos ir esminės sąvokos. filosofija. sociologija. 2007. t. 18. nr. 4, p. 1–11

¹²¹ Ten pat. p. 1–11

¹²² Jenkins, R. 1997. Rethinking Ethnicity: Arguments and Explorations. London, New York: Routledge.

¹²³ Kasatkina, N.; Leončikas, T. 2003. Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga. Vilnius: Eugrimas.

¹²⁴ Kasatkina, N. Etniškumo tyrimai: tendencijos ir esminės sąvokos. filosofija. sociologija. 2007. T. 18. Nr. 4, p. 1–11

¹²⁵ Ten pat. p. 8

Kita dalis mokslininkų, išskiriančių etniškumo reiškinyje galimybių, pragmatinius ir situacijos aspektus, etniškumą apibudina kaip pasirinkimą. Etniškumas suvokiamas kaip racionali reakcija į socialinį poveikį. Situacinis požiūris apibudina etninio identiteto funkciją kaip būdą pasiekti socialinius, ekonominius ir kitus grupės tikslus. Socialinė etninio identiteto dimensija talpina savyje, be emocinių ir ekspresinių momentų, racionalią ir instrumentalistinę orientaciją. „Nuslopintas“ etniškumas gali būti sužadintas viešumoje ir panaudotas socialinio mobilumo, kontroles ar vyravimo, priklausomybės įveikimo tikslais.¹²⁶ Instrumentalistinis analizės būdas, etniškumą traktuojantis kaip simbolinį bei realų kapitalą, leido suformuluoti keletą ypač svarbiu teiginiu ir išvadų socialinės ir ekonominės raidos, taip pat politikos, komunikacijos ir tarpetninių kontaktų studijose. Etniškumo raiška gali keistis priklausomai nuo laikotarpio ar vietos. Atvira etninės kilmės išraiška individui ar bendruomenei gali tapti nauda (pvz.: ekonomine, prestižu) arba nepriteklumi (pvz.: socialiniu kontaktu apribojimas), todėl savęs ir aplinkos identifikacija sukuria mechanizmą, kuris nulemia naudą ir nepriteklus, susietus su etniškumu¹²⁷.

Objektyvios savybės, pavyzdžiui kalba, kultūra, bendra istorija ar religija, ne visuomet nusako individo etniškumą, svarbi yra savęs tapatybė, t.y. subjektyvūs veiksniai. Savęs tapatinimas šalia kitų yra esminis veiksnys konstruojantis etnini identitetą, taip konkuruodamas etniškumas susitapatina su kitokiomis tapatybėmis. Tačiau, individai lengvai etninės tapatybės nekeičia, ją nuolat sieja su etnine kilme. Taigi, etninė tapatybė pasižymi tiek stabilumu ir ilgalaikiškumu tiek tampa pastebima susiformuojant paternams, o tai gali būti įvardijama kaip struktūra, kuri suvokiama kaip tarpusavyje susietu ir sąveikaujančiu socialiniu grupių ir socialiniu institutu visuma¹²⁸.

Etniškumo kaip kultūrinių savybių visumos suvokimas yra daug problematiškesnis nei kaip socialinės organizacijos formos samprata. Etninių grupių ribų matomumas ir išlikimas, narių įtraukimas į grupės sudėtį – visa tai

¹²⁶ Kasatkina, N.; Leončikas, T. 2003. Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga. Vilnius: Eugrimas.

¹²⁷ Allardt, E. 1979. Implications of the Ethnic Revival in Modern, Industrialized Society. *Commentationes Scientiarum Socialium*, Vol. 12. Helsinki.

¹²⁸ Anthias, Floya and Nira Yuval-Davis (1983) Contextualizing Feminism. *Gender, Ethnic and Class Divisions*, *Feminist Review* 15 (winter): p. 62-73.

byloja, kad etninės grupės ir jų esminės charakteristikos yra situacijos poveikio bei istoriniu, ekonominiu ir politiniu aplinkybių rezultatas¹²⁹. Taigi, didžioji dauguma šiuolaikinių etninių grupių, ypač vadinamosios etninės mažumos, atsirado dėka situacinio pobūdžio aplinkybių, o ne vien evoliucijos proceso eigoje. Pavyzdžiui, daugeliui Lietuvos etninių grupių neįmanoma išskirti akulturacijos ar asimiliacijos etapų, ypač pagal kartų principą, paplitusį migrantų ir migracijų tyrimuose. Naujas etninių grupių ribas sukurdavo arba naikindavo svarbus politiniai ir kitokio pobūdžio įvykiai, pavyzdžiui revoliucijos, karai bei kiti istoriniai neramumai.

Etninė asimiliacija

Įvairios mokslo sritys skiria „daugumos“ bei „mažumos“ socialines grupes, kurios nusako visuomenės etninę įvairovę, tuo pačiu apibudindamos etninę hierarchiją. Dalis visuomenės turi daugiau nei kiti įvairių privilegijų, išteklių bei galios. Todėl etninės bendruomenės gali skirtis ekonominėmis bei kultūrinėmis galimybėmis ir politine galia. Etninė bendruomenė daugiau nelaikoma svetima, jei jos nariai sėkmingai imituodami dominuojančios kultūros vertybes atsisako savų kultūrinių tradicijų, vertybių ir pan. Klasikinės asimiliacijos studijos išskiria tris esminius faktorius, kurių dėka sociokultūrinė asimiliacija tampa galima¹³⁰.

Kultūrinė	Etninė bendruomenė (mažuma), priima, pasisavina dominuojančios visuomenės normas, elgesio šablonus bei vertybes.
Santuokinė	Mažumos bendruomenių atstovai tuokiasi su dominuojančios visuomenės nariais.
Struktūrinė	Etninės mažumos nariai įsiskverbia į dominuojančios visuomenės institutus.

M.Gordon nuomone, „jei įvyksta struktūrinė asimiliacija – kartu arba po akulturacijos – visi kiti asimiliacijos tipai natūraliai seks po to. Struktūrinė

¹²⁹ Gellner, E. 1997. Nationalism. London: Weidenfeld & Nicolson.

¹³⁰ Leončikas T. Sociologinės asimiliacijos sampratos. filosofija. sociologija. 2005. Nr. 4. P. 2

asimiliacija, o ne akultūracija yra asimiliacijos pamatas. Tačiau tokios asimiliacijos kaina yra etninės grupės kaip atskiro vieneto išnykimas¹³¹. Tuo tarpu socialinės distancijos pokyčiai visuomenės mastu įvyksta ne tik dėl gyventojų sudėties pokyčių ir tiesioginių kontaktų padažnėjimo, tačiau kintant idėjoms, kurios palaiko etninę stratifikaciją – kitaip tariant, transformuojantis vertybėms ir ideologijoms¹³².

Asimiliacijos spartumas bei intensyvumas gali priklausyti nuo ekonominės visuomenės plėtros spartos, nes kuo labiau išryškėja grupinė arba asmeninė sėkmė, tuo asimiliacija tampa intensyvesnė. Pavyzdžiui, pasiekta pageidaujama materialinė, socialinė padėtis reglamentuojanti tam tikrą statusą daugumos visuomenėje (pvz.: naujos geriau apmokamos pareigos; tačiau tai netaikoma etninėms (rasinėms) bendruomenėms, kurioms praktiškai neįmanoma pašalinti fenotipinių skirtumų, kurie buvo ir liko sociokultūrinės diferenciacijos pamatu labiau nei kalbiniai, ritualiniai skirtumai). Tačiau W.Kymlicka teigimu, etninės bendruomenės, siekiančios socialinių bei politinių teisių, linkusios išsaugoti savo kultūrinį identitetą, netgi priešindamosios spaudimui įvaldyti vyraujančią kultūrą kaip sąlygą minėtoms galimybėms užtikrinti¹³³. B.A.Tiškov mano, kad etniškumo konstravime esminė rolė tenka etninio verslumo politikai, tai reiškia, kad etninės grupės narių mobilizacija kolektyviniams veiksams telkiama vadovaujant lyderiams, kurie siekia politinių tikslų, o neišreiškia grupės kultūrinės ideologijos arba liaudies valios¹³⁴. Pavyzdžiui, Lietuvos etninių bendruomenių NVO (nevyriausybinės organizacijos) bei politinių organizacijų vaidmuo, pasitarnauja etninių grupių narių mobilizacijai, teritorinio identiteto formavimui ir pan. (pvz.: Lietuvos lenkai, Lietuvos lenkų inteligentija). Taigi etninei mobilizacijai būtina vienijanti, motyvacinė idėja (pvz.: nacionalistinė ideologija, autonominiu darinių

¹³¹ Gordon, M. 1964. *Assimilation in American Life. The role of race, religion and national origins*. New York:Oxford University Press. p. 80-81

¹³² Leončikas T. Sociologinės asimiliacijos sampratos. filosofija. sociologija. 2005. Nr. 4. P. 2

¹³³ Kymlicka, W. 2001. “Western Political Theory and Ethnic Relations in Eastern Europe”, in Kymlicka, W.; Opalski, M. *Can Liberal Pluralism Be Exported?* Oxford University Press, 13–103.

¹³⁴ Тишков, В. А. 2003. Реквием по этносу. Исследования по социально-культурной антропологии. Москва: Наука. p. 107

kūrimas arba susijungimas su istorine tėvyne, taip pat etnis solidarumas neprieštaraujantis pragmatinės naudos tikslams).

Simbolinis tapatybės konstravimas

Kalbant apie simbolius apskritai daugelis mokslininku pripažįsta, kad kultūros studijos ir su jomis susijusios disciplinos, gali gan daug apie tai pasakyti. Pastarosios studijos analizuoja tam tikrą sociokultūrinę simboliką, jų svarbą visuomenei ir atskiriems individams. Pavyzdžiui vakarų socialinės antropologijos atstovai (M.Douglas, V.Turner), sociologai (G.Mead, H.Blumer) kultūros teoretikai (S.Hall, D.Hebdige, R.Hogard). Bendriausia prasme simbolis suprantamas kaip daiktas, nusakantis ar atvaizduojantis kažką kitokio, todėl paprastai net menkiausias simbolis turi keletą reikšmių, kurių identifikavimas priklauso nuo sociokultūrinių faktorių. Simbolio paskirtis simbolizuoti kažką kita paprasčiausiai negalėtų būti vienareikšmė, nes taip būtų prarasta bet kuri simbolio interpretacijos galimybė, o tai yra absoliučiai nesuderinama su paties simbolio esme.¹³⁵

Kalbėti apie etninius simbolius galima taip pat, kaip kalbama apie kultūrinius (pvz.: masinė kultūra, elito kultūra ir pan.), religinius (Jehovos liudytojai, budistai, krikščionys ir pan.) ir kitus. Etninis simbolizmas traktuojamas kaip daugybės skirtingų elementų vienovė, kuri save pasauliui reprezentuoja kaip etninę bendruomenę. Etniniai simboliai sujungia bendruomenės sukurtus verbalinius (pvz.: įvairūs kalbiniai žaidimai) vizualinius (pvz.: įvairūs ritualai, reginiai ir pan.), ir kitus vaizdinius, kurie reprezentuoja ir atspindi etninį konkrečios bendruomenės individo portretą, t.y. siekius, istoriją, elgseną, vertybes ir kitus saviidentifikacijos aspektus. Dažniausiai tam tikros šventės ar svarbūs įvykiai bei kitos manifestacijos yra siejamos su tam tikra simbolika (pvz.: vėliava, paminklas, istorinė asmenybė ir pan.).

¹³⁵ Marshall, G. 1998. *Dictionary of Sociology*. Oxford: Oxford University Press. p. 651

Simbolistinės/kognityvinės antropologijos teoretikai A.Hirschfeld ir S.A.Gelman žmonijos prigimtį ir pasaulį interpretuoti simboliškai įvardijo kaip universalų, visose kultūrose aptinkamą, fenomeną.¹³⁶ Plėtojant pastarųjų autorių mintį teigtina, jog tik tam tikrai grupei žmonių pradėjus artikuliuoti tuos pačius simbolius galima diskusija apie simbolinį priklausymą tai pačiai kultūrinei, religinei ar tautinei bendruomenei. M.Guibernau teigimu, etniškumas yra jausmas, kuris glaudžiai siejasi su bendrais idealais, vertybėmis, bendra kalba bei tradicijomis, tačiau svarbiausia yra pagrįstas simboline identifikacija su tam tikra grupe, reprezentuojant atitinkamą simbolinį kapitalą¹³⁷ (pvz.: papročiai, istorija, liaudies muzika, tradicijos ir pan.). Taigi gebėjimas reprezentuoti bendruomeninį simbolinį kapitalą sukuria tapatybę, kuri nužymi bendrą praeitį, dabartį bei galimybę sėkmingai mobilizuotis išsaugant savitą tapatumą ateityje. Todėl simboliai, tam tikri ritualai, kuriuose aptinkamas labai aiškus simbolių vartojimas, yra vienas esminių veiksnių, kuriančių bendruomeninį identitetą.

D.Miller teigimu, simbolių veiksmingumo mastas yra toks didelis vien todėl, jog simboliai nėra statiški savo prasmėmis, o yra daugiaprasmiai¹³⁸. Simboliai yra kaip tam tikros medijos, kurių dėka žmonės geba kalbėti bendra kalba, elgsenas kreipti tam tikra kryptimi ir dalyvauti tuose pačiuose ritualuose, nesibaimindami subordinacijos¹³⁹. Simbolių atnaujinimas ne visada užtikrina sėkmingą jų vartojimą visuomenėje, todėl naujų simbolių paieškos yra būtinos. Naujų simbolių paieška formuoja identiteto politiką, kai sąmoningai konstruojami, pavyzdžiui masinės kultūros, vartojamieji simboliai, suformuluojama žinia, kuri tam tikra prasme tampa etninio identiteto dalimi. D. Miller tyrinėdamas simbolinės tapatybės formavimosi eigą teigia, kad žmonių tapatinimasis su tam tikra visuomene per simbolius yra itin daugiasluoksnis procesas, kurio metu tenka atsigręžti tiek atskirai į tuos, kurie vartoja jau įsišaknijusius simbolius, tiek į tuos, kurie ieško naujų tapatybės išraiškos būdų

¹³⁶ Lawrence, A.; Gelman, S. A. 1994. Mapping the Mind: Domain Specificity in Cognition and Culture. Toward a Topography of Mind: An Introduction to Domain Specificity. New York: Cambridge University Press. p. 3

¹³⁷ Guibernau, M. 1996. Nationalisms. The Nation-State and Nationalism in the Twentieth Century. Cambridge: Polity Press. p. 43

¹³⁸ Miller, D. 1995. On Nationality. Oxford: Clarendon Press. p. 82

¹³⁹ Ten pat. p. 88

kurdami arba atirasdami naujus simbolius¹⁴⁰. Simbolis kaip vizualiai išreikštas socialinis konstruktas, tapatybės konstravimo procese vaidina reikšmingą vaidmenį.

Simbolinis mąstymas nėra savaime atsirandanti realybė, nes įvairiems procesams, reiškiniams ar daiktams žmonės patys linkę suteikti prasmę. Visuomenės gyvai neartikuliuojami, bet egzistuojantys simboliai tėra nieko nereiškiantys artefaktai¹⁴¹. Kitas svarbus aspektas atskleidžia, jog pavienis kalbėjimas artikuliuojant konkrečiomis simbolinėmis formomis dar netampa akstinu formuojančiu tapatybę. Viena vertus, individo noras realybę interpretuoti simboliškai priverčia reaguoti į konkrečius simbolius, bandant juose išvelgti sąsajas, besisiejančias su interpretuojama tikrove ar socialiniu vienetu. Kita vertus, masinės kultūros viešųjų ryšių, marketingo kuriama pastoviai besikartojančių reginių, šūkių strategija palengvina bei smarkiai suaktyvina simbolinio mąstymo įsisavinimą, sužadinant individo sensorinius patyrimus, modeliujant žmonių vertybes bei įsitikinimus. D. Miller teigimu, jog simboliai vienija ir stiprina žmones tik tada kai sistemingai vartojami arba nuolat ritualų metu kartojami¹⁴².

Kultūros studijų dimensija plėtojamos tarpkultūrinės kompetencijos atžvilgiu

1963 metais įsikūrus šiuolaikinės kultūros studijų centrui (CCCS) Birmingeme, kultūros studijos papildė britų universitetų programas bei įgavo tam tikrą akademinį statusą. Buvo siekiama paneigti aukštosios kultūros elitiškumą ir antropologinę kultūros definiciją pateikti kaip gyvenimo būdą. Šis priežodis buvo priešingas įprastam elitiškam literatūriniam estetiškumo aiškinimui. Ankstyvieji kultūros studijų darbai buvo stipriai įtakoti neomarksizmo (Adorno, Horkheimeris,

¹⁴⁰ Petraitytė D. Lietuvių tautinės tapatybės simbolių komponentų konfigūracijos. filosofija. sociologija. 2007. T. 18. Nr. 2, p. 14–31,

¹⁴¹ Sperber, D. 1975. Rethinking symbolism. New York. Cambridge University Press. p. 21

¹⁴² Miller, D. 1995. On Nationality. Oxford: Clarendon Press. p 82

Markuse), kur kultūra tapatinama su ideologija. Vėlesniuose darbuose (apie 1970 metai), naudojant etnografinius metodus, kultūra buvo pateikta kaip kasdienė, paprasta, populiarioji. Po 1990 metų kultūros studijos tapo tarpdisciplininėmis, nes į kultūrą pradėta žvelgti iš įvairių kritinių perspektyvų, perimtų iš marksizmo, poststruktūralizmo, lyties teorijos, kritinės rasės teorijos bei postmodernizmo.

Lyginant su tarpkultūrinio ugdymo sritim, kultūros studijos labiau akcentuoja masinės, viešosios, dominuojančios, populiariosios kultūros analizę negu tarpkultūrinius lyginimus. Kultūros studijų teoretikams svarbu išryškinti marginalias kultūrinės tradicijas, kurios nesutelpa į visuomenės organizacinį institucinį tinklą. Laužomos disciplinų ribos bei jų monolitinės teorinės paradigmos, svarstomi klausimai, kurie neišspręsti nusistovėjusiose intelektualinėse tradicijose.¹⁴³ Turner nuomone, kultūros studijos kelia puikų uždavinį – suprasti ir atskleisti kasdienio gyvenimo sanklodą bei aktualijas, kad pakeistų mūsų gyvenimus geresne linkme.¹⁴⁴ Ne visos akademinės sritys kelia tokį praktinį – politinį tikslą. Kultūros studijoms būdingas akivaizdumas, dėmesys subjektyviam patyrimui ir tariamai nesvarbioms socialinėms praktikoms, tačiau kultūros studijų tyrimų laukas apima daug kontroversijų, nes siekiama apimti daugybę visuomenės problemų.

Kultūros studijoms įprasta sureikšminti mokslininkų atsakomybę. Kalbama apie kultūros kritikos įtaką jos politikos formavimui, apie akademinį požiūrį, kai mokslininkas pasirenka tyrinėti, pavyzdžiui mažiau įtakingų visuomenės grupių problemas. Anot E.Ramanauskaitės, aktuali kultūros studijų problema – posūkio į analitinius etnografinius aprašymus reikšmingumas. Ryškus prieštaravimas tarp į išorę nukreiptų ir lokalių kultūrinių tyrinėjimų¹⁴⁵. Pastariesiems būdingos pavyzdžiui tautos, tautinio identiteto sampratos, nepaisant postmodernistinių absoliutizavimo atsisakymų. Turner teigia, kad kultūros studijų krypties pasirinkimas susietas su lokaline akademinė savimone bei reikšmingomis problemomis¹⁴⁶.

Glaudžiai kultūros studijos siejasi su antropologija bei sociologija ir istorija. Kultūros antropologijai būdinga reprezentuoti kitas kultūras, supriešinamas pačių antropologų. Iš klasikinės tradicijos atėjo antropologinė „kitokio negu aš“ samprata. Pavyzdžiui, todėl į dabartinius sociokultūrinius segmentus žvelgiama kaip į egzotiškas, išsiskiriančias iš aplinkos bendruomenes (jaunimo subkultūros ir pan.). Antropologinėje tradicijoje tekstai skaitomi kaip dalis platesnio kultūrinio konteksto. Kultūros studijų požiūriu ir pati kultūra gali būti skaitoma kaip tekstas. Tai

¹⁴³ Ramanauskaitė E. Šiulaikinės kultūros fenomenų tyrinėjimai. VDU leidykla. K. 2002. p. 20

¹⁴⁴ Turner G. *British Cultural Studies: An Introduction*, 3rd edition. Routledge, London and New York, 2003.p.171

¹⁴⁵ Ramanauskaitė E. Šiulaikinės kultūros fenomenų tyrinėjimai. VDU leidykla. K. 2002. p. 21

¹⁴⁶ Turner G. *British Cultural Studies: An Introduction*, 3rd edition. Routledge, London and New York, 2003.p.234

reiškia teorinio lygmens interpretacijas. Tuo tarpu antropologams atrodo neįmanoma atskirti autoriaus interpretacijų nuo realios socialinės aplinkos. Istorikams būdinga domėtis elito studijomis, todėl populiarioji kultūra retai tarp jų sulaukia dėmesio¹⁴⁷. Tačiau E.P.Thompson darbas „The making of the english working class“ (1978) susiejo istorikų ir kultūros studijų teoretikus. Thomson istorija orientuota ne į elitą, o į tuos, kurie gyvendami įprastą kasdienį gyvenimą, nedalyvaujantys svarbioje visuomeninėje veikloje, vis tik buvo istorinio proceso veikiančioji jėga bei jo aukos. Tuo tarpu ir Birmingemo mokyklos naujosios istorijos tyrinėjimai apėmė populiarių judėjimų, populiarių pramogų, tokių kaip kriketas ar futbolas, istorijas.

Kultūros studijų ugdomų žinių, gebėjimų bei nuostatų matrica (žemiau esančioje lentelėje atlikus programų lyginamąją analizę bei kultūros studijų diskurso analizę pateiktos kultūros studijų tarpkultūrinės kompetencijos kategorijos. Išskirtos kategorijos nurodo, bendrąja prasme, būdingus bruožus egzistuojančius įvairaus tipo kultūros studijų programose.):

Žinios	<p>Kultūros studijos akcentuoja žinių apie kultūros procesus įsisavinimą ir naudojimą.</p> <p>Suteikiamos teorinės klasikinių kultūros studijų žinios, aprėpiančios sociologiją, paveldosaugą, etnologiją, kultūrologiją, sociokultūrinę antropologiją, atskirų meno sričių istorijas, populiariosios kultūros studijas bei kūrybines industrijas.</p> <p>Žinios apie šiuolaikinius kultūrinius procesus, įvertinant jų tapatumą, autentiškumą bei sąsajas su Lietuvos, Europos ir pasaulio istorija (postkolonializmo, genderinės, medijų ir pan. studijos).</p> <p>Suteikiamos žinios proceso, konflikto ir bendradarbiavimo paradigmu požiūriu. Tai padeda suprasti etnines, jaunimo, religines subkultūras bei populiariosios kultūros raidą ir, atsižvelgiant į pokyčius, vykdyti mokslinius tyrimus.</p>
Gebėjimai	<p>Suprasti reiškinius, kurių dėka visuomenė ir atskiros jos grupės formuoja nuostatas į praeitį bei kultūros paveldą, save identifikuoja ir tapatina su skirtingomis bendruomenėmis.</p> <p>Mokslinių tyrimų organizavimas, analizuojant tyrimo metu gautus rezultatus, pateikiant ekspertines išvadas bei vertinimus, susijusius su</p>

¹⁴⁷ Ramanauskaitė E. Šiuolaikinės kultūros fenomenų tyrinėjimai. VDU leidykla. K. 2002. p. 21

	<p>šiandienos kultūriniais reiškiniais.</p> <p>Skelbti duomenis internete, analizuoti, aprašyti bei formuoti kultūros organizacijų internetinius puslapius.</p> <p>Plėtoti kultūros kritiką, rašant publicistinius, mokslinius kritinius straipsnius, renginių recenzijas, skatinant vartojamosios kultūros kokybę.</p> <p>Naudotis sociokultūrinės antropologijos, klasikinių kultūros studijų, filosofijos, edukologijos žiniomis, administravimo ir projektinės veiklos gebėjimais juos taikant skirtingose veiklos srityse.</p> <p>Kultūros procesų tinkamumo vertinimas kultūros, verslo, socialinių poreikių, tarptautinių ryšių, regioninei, vietos bei transnacionalinei kultūros plėtrai.</p> <p>Plėtoti socialinės ir kultūrinės vadybos gebėjimus, buriant bendruomenes bei dalyvaujant tarpbendruomeniniuose procesuose kultūros tikslais.</p> <p>Plėtoti tarpkultūrinį bendradarbiavimą ir vykdyti tarpkultūrinius projektus.</p> <p>Tarpkultūrinė veikla aprėpia tarptautines kultūras, tarptautinį bendradarbiavimą, siekia užtikrinti imigrantų inkultūraciją bei skirtingų religinių bei skonio subkultūrų bendradarbiavimą;</p> <p>Taikyti kultūros studijų žinias edukaciniais tikslais.</p> <p>Kurti antropologijos, kultūros tyrimų, etnologijos, politikos bei vadybos srityse, kritiškai, kūrybingai analizuoti debatus, polemikas žiniasklaidoje, kultūrinių industrijų bei kitų kultūrinės erdvės sričių reiškinis, sprendžiant ateities iššūkius.</p> <p>Analizuoti, lokalizuoti, užsakyti, paskirstyti su kultūros procesais susijusią informaciją.</p> <p>Organizuoti kultūros renginius kartu su NVO, subgrupėmis, vietos bendruomenėmis.</p>
Nuostatos	<p>Pakantos įvairovei, vykstant globalizacijos procesams (viena svarbiausių ES plėtros politikos reglamentuojamų nuostatų).</p> <p>Dėmesingumo žmonių edukaciniams poreikiams.</p> <p>Atvirumo tautiniams bei etniniams reiškiniams;</p> <p>Tarpkultūrinio bendradarbiavimo skatinimo ir atvirumo tarpkultūriškumui.</p>

Atlikus programų analizę išryškėjo bendros gairės vienijančios programų tikslus bei uždavinius ugdant tarpkultūrinių kompetencijų portfelį. Bendras tikslas kultūros studijų programų terpėje būtų; rengti kultūros kritikus ir analitikus, gebančius vykdyti mokslinius tyrimus, įgyvendinti tarptautinius projektus ir atliepti šiuolaikinius kultūros rinkos poreikius. Kultūros studijų dimensija sėkmingai plėtoja bei kritiškai nagrinėja esmines kultūros studijų, antropologijos (etnologijos) naujausias teorines problemas bei perspektyvas. Studentai supažindinami su įvairiomis kultūros studijų teorijomis, tyrimų metodais, akcentuojami tarpdalykiniai kultūros, etnologijos, antropologijos, sociologijos, psichologijos, filosofijos, istorijos bei meno sričių ryšiai. Studentai perpranta procesus, kurių dėka visuomenė ir atskiros jos grupės formuoja nuostatas į praeitį bei kultūros paveldą, save identifikuoja ir tapatina su skirtingomis bendruomenėmis. Galiausiai formuojasi bendri gebėjimai antropologijos, kultūros tyrimų, etnologijos, politikos bei vadybos srityse, kritiškai, kūrybingai analizuoti debatus, polemikas žiniasklaidoje, kultūrinių industrijų bei kitų kultūrinės erdvės sričių reiškinius, sprendžiant ateities iššūkius.

Kultūros studijos suteikia galimybę plačiau, skirtingais diskursais (lokalium (tautiniu, nacionaliniu, religiniu ir pan.), globalium bei istoriniu) pažvelgti ir identifikuoti reiškinius siejančius ir skiriančius visuomenę bei atskiras jos grupes, dekoduoti ir perteikti kasdienio gyvenimo kultūros įvairovės vaizdinius. Atsižvelgiama į naujas rinkos sąlygas, šiuolaikinius populiariosios kultūros, kultūros ir kūrybinių industrijų reiškinius bei procesus.

Svarbu tai, kad Kultūros studijos gali aprėpti labai platų ratą kultūros reiškinių, todėl kiekviena kultūros studijų sritis rengia savo profilio kritikus. Kultūros studijos bendrąja prasme Lietuvoje egzistuoja tik Šiaulių universitete. Pastaroji atitinka tradicinį klasikinių kultūros studijų akademinį statusą: „...Kultūros studijų plečiamoji magistrantūros studijų programa yra tarpkryptinė ir apima įvairias naujas bei tradicines, tarpusavyje kūrybiškai sąveikaujančias disciplinas. Kultūros studijų magistrantūros studijų programos aktualumas tiesiogiai siejasi su vis didėjančiu kompetentingo kultūrinių aktualijų sprendimo, sociokultūrinių procesų tyrimų poreikiu, analize ir vadyba. Programoje akcentuojamos šiuolaikinio socialinio gyvenimo ir kultūros procesų tarpusavio sąveikos, jų genezė, raida, kultūros procesų daugialypiškumas. Todėl programoje didelis dėmesys skiriamas kultūrinių-socialinių-humanitarinių kompetencijų ugdymui ir integracijai.“¹⁴⁸ Vilniaus dailės akademijos (VDA) Meno istorijos ir kritikos programa rengia meno istorikus bei kritikus

¹⁴⁸ Programos pagrindimas. [paimta iš internetinio puslapio: <http://www.vda.lt/>] žiūrėta 2008.05.15

gebančius analizuoti istorinius meno procesus, ekspertuoti restauracinę ir istorinę vertę, taip pat remiantis moderniausia menotyros kalba, apibūdinti šiuolaikinės dailės tendencijas bei jas kritikuoti: „...programa skirta parengti aukštos kvalifikacijos menotyros specialistus, gebančius atpažinti, analizuoti, vertinti, interpretuoti meno kūrinius ir reiškinius bei bendruosius Lietuvos ir Europos kultūros procesus meninės, istorinės ir kultūrinės vertės požiūriais. Meno istorikas ir kritikas sugeba kritiškai vertinti šiuolaikinio meno sudėtingus tarpdisciplininius procesus bei juos pristatyti visuomenei, suvokti ir vertinti Lietuvos vizualinės kultūros reiškinius Europos kultūros kontekste, geba kūrybiškai pasinaudoti įgytomis žiniomis ir metodiniais įgūdžiais sparčiai kintančioje kultūrinėje terpėje. Šios studijų programos metu studentai, įgiję teorinių žinių ir praktinių žinių, jas sistemingai taikys plataus spektro praktinėse veiklose architektūrologijos ir dailėtyros srityse būsimoje darbo vietose - meno muziejuose, galerijose, bendruomenių kultūros centruose, dirbs ekspertais ir meno istorikais kultūros paveldo įstaigose, žiniasklaidoje, bus šiuolaikinių parodų kuratoriais, galerininkais.“¹⁴⁹ Vytauto Didžiojo universiteto (VDU) etninės kultūros studijų programa mažiau akcentuoja dailės kritikų (atitinkamai muzikos, teatro kritikų) profilį, bet lavina studentų gebėjimus dirbti su miestų NVO, seniūnijomis, bendruomenėmis, subgrupėmis, padeda vykdyti miestų ir regionų kultūros politiką, suteikia galimybę gilintis į bendrą kultūros raidą, apibrėžti ją kultūrologiniu, antropologiniu, sociologiniu bei kultūros filosofijos požiūriu: „...parengti kvalifikuotus etninės kultūros specialistus, gebančius kurti ir įgyvendinti lauko tyrimų programas; organizuoti etninės kultūros tyrimus; tirti ir vertinti etninės kultūros reiškinius regiono istorijos kontekste; parengti ir vykdyti įvairius nacionalinius bei tarptautinius projektus, atlikti jų ekspertinį vertinimą; konsultuoti ir teikti mokslinę metodinę pagalbą kultūros, mokslo ir švietimo institucijoms. Baigus šią studijų programą absolventams suteikiamas etnologijos magistro laipsnis.“¹⁵⁰ VDU kultūrinių tyrimų profilis yra pakankamai išplėtotas, todėl ši akademinė bendruomenė turi bent keletą kultūrologinės pakraipos magistrantūros studijų programų. Subkultūrų studijų programa siekia „...ruošti tyrėjus naujų sociologinių tyrimų uždavinių sprendimui, socialinio kultūrinio darbo plėtrai, kurie įgiję žinių apie įvairių vertybinių orientacijų grupių/subkultūrų formavimosi, veikimo ir bendravimo su aplinka ypatumus, taip pat įgiję bendravimo įgūdžių su grupėmis, galėtų lengviau spręsti naujai kylančias visuomenės problemas. Programa orientuota į mokslinio tiriamojo darbo sferą, todėl gambiausi studentai bus skatinami tęsti tyrimus doktorantūros studijose. Kiti programos absolventai galės taikyti įgytas žinias dirbdami socialinio kultūrinio, švietimo darbo sferose, įvairių

¹⁴⁹ Programos pagrindimas. [paimta iš internetinio puslapio: <http://www.vdu.lt/>] žiūrėta 2008.05.16

¹⁵⁰ Programos pagrindimas. [paimta iš internetinio puslapio: <http://www.vdu.lt/>] žiūrėta 2008.05.16

lygių valstybės valdymo institucijose, susijusiose su įvairių pasaulėžiūrų, religinių įsitikinimų bei vertybinių orientacijų grupėmis“.¹⁵¹

Tarpkultūrinio ugdymo dimensija plėtojamos tarpkultūrinės kompetencijos atžvilgiu

Programos sukurtos paruošti žmones gyventi kitoje kultūroje pereito amžiaus viduryje buvo vadinamos „Tarpkultūrinės orientacijos programomis“¹⁵². Pirmieji specialistai ir tyrėjai žmonių ruošimą tarptautinėms užduotims matė kaip procesą, kuris yra orientuotas į socialinio bendravimo tarp dviejų kultūrų skirtumus. Tačiau šiandien yra suvokiama, jog vien paruošti žmones gyventi užsienyje neužtenka – būtinos žinios ir praktika apie kultūriškai tinkamą elgseną, taigi ši mokslo sritis imta vadinti – Tarpkultūriniu ugdymu.

Arthur, apibūdino tarpkultūrinę orientaciją kaip ugdymo programą ruošti žmones gyventi užsienyje ir atlikti tam tikras užduotis, taip pat paruošti žmones grįžti atgal į gimtąją šalį.¹⁵³ Brislin ir Yoshida tarpkultūrinį ugdymą apibūdino, kaip „formalias pastangas paruošti žmones kuo efektyvesniems tarpasmeniniams santykiams ir profesinei sėkmei bendraujant su individualiais iš kitų kultūrų“¹⁵⁴.

Šiandien tarpkultūrinis ugdymas suprantamas kaip nukreipta į palankių santykių tarp skirtingų žmonių kūrimą ugdymo programa, kuri remiasi abipusiu pripažinimu, pagarba bei pozityviu nusistatymu skirtumų atžvilgiu. Tarpkultūrinis ugdymas gali būti vienas iš įrankių siekiant suprasti koks sudėtingas šiuolaikinis pasaulis, siekiant geriau suprasti save ir kitus. Tarpkultūrinis ugdymas

¹⁵¹ Programos pagrindimas. [paimta iš internetinio puslapio: <http://www.vdu.lt/>] žiūrėta 2008.05.12

¹⁵² B Bhawuk, S., Brislin, R. W 2000. *Applied Psychology: An international Review*. Cross cultural training: A Review. Oxford. p.162.

¹⁵³ Arthur, N. 2001. *Using critical incidents to investigate cross-cultural transitions* // *International Journal of Intercultural Relations* (N. 25), p. 41–53

¹⁵⁴ B Bhawuk, S., Brislin, R. W 2000. *Applied Psychology: An international Review*. Cross cultural training: A Review. Oxford. p.163

padeda mums šiuolaikinėje tikrovėje priimti iššūkius, leidžia ne tik asmeniškai susitvarkyti su vykstančiais pokyčiais, bet ir juos suvaldyti¹⁵⁵.

Tarpkultūrinis ugdymas reiškia ieškojimą, nepažintas, nesaugias situacijas ir tai natūraliai gali sukelti konfliktą. Labai dažnai, žvilgsnis į kultūrą reiškia žvilgsnį į sąveiką tarp kultūrų. Kultūra lyginama su “programine įranga”, kurią žmonės naudoja kasdieniniame gyvenime; apibūdinama kaip pagrindinės žmonių nuostatos, vertybės ir normos. Sąvoka “tarpkultūrinis” (intercultural) kartais keičiama į “skirtingų kultūrų” (cross-cultural), arba “daugiakultūrinis (multi-cultural). Pagrindinis tarpkultūrinio ugdymo tikslas yra skatinti ir ugdyti sugebėjimą sąveikauti ir komunikuoti tarp savo grupės narių ir juos supančios aplinkos.¹⁵⁶

Tarpkultūrinio ugdymo studijų ugdomų žinių, gebėjimų bei nuostatų matrica (žemiau esančioje lentelėje atlikus programų lyginamąją analizę bei tarpkultūrinio ugdymo studijų diskurso analizę pateiktos tarpkultūrinio ugdymo studijų tarpkultūrinės kompetencijos kategorijos. Išskirtos kategorijos nurodo, bendrąja prasme, būdingus bruožus egzistuojančius įvairaus tipo tarpkultūrinio ugdymo studijų programose.):

Žinios	<p>Žinios apie savo ir kitos kultūros socialines bendruomenes sudaro esminiai jų bruožai (pvz.: simboliai, vertybės, elgesio taisyklės ir pan.) bei įgūdžiai lyginti kitos bendruomenės vertybines nuostatas su savąja.</p> <p>Žinios apie bendrus individo ir visuomenės sąveikos procesus galima susieti su kultūrinio šoko įveikimo būdais ir gebėjimu pažinti kitas bendruomenes bei jų vertybines nuostatas</p> <p>Žinios apie savo bendruomenės praktikas ir produkciją išsiskiria į esmines kitos bendruomenės normas ar tabu (pvz.: bendravimas, išvaizda, elgesys ir pan.).</p> <p>Padeda suprasti savo ir kitos kultūros socialines bendruomenes, jų praktikas ir kuriamus produktus, bendrus individo ir visuomenės sąveikos procesus.</p>
Gebėjimai	<p>Suteikia galimybę įgyti naujų žinių apie kultūrą ir kultūrinės praktikas,</p> <p>Gebėti taikyti šias žinias, nuostatas ir įgūdžius realaus laiko sąveikų sąlygomis.</p> <p>Gebėjimas įgyti naujų žinių apie kultūrą ir kultūrinės praktikas gali būti aiškinamas kaip gebėjimas suvokti bei lengvai perimti kitos bendruomenės</p>

¹⁵⁵ Ten pat p.162

¹⁵⁶ Brislin, R.W., Yoshida, T. 1994, "The content of cross-cultural training: an introduction", in Brislin, R., Yoshida, T. (Eds), Improving Intercultural Interactions - Modules for Cross-Cultural Training Programs, Sage, London. p. 39

	<p>praktikas.</p> <p>Gebėjimas taikyti šias žinias, nuostatas ir įgūdžius realaus laiko sąveikų sąlygomis gali būti skaidomas į bendravimą su asmenimis iš kitos bendruomenės; lankstumo ir supratingumo demonstravimą; naudojimusi strategiją, kuri padeda sumažinti stresą būnant kitoje bendruomenėje; naudojimusi elgesio modeliais, kurie būdingi kitai bendruomenei ir stengimasis neižeisti jų savo elgsena, įvaizdžiu ir pan.</p>
Nuostatos	<p>Lavina atvirumą, smalsumą, rengimąsi mažinti nepakantumą kitoms kultūroms ribojant etnocentrinę savimone.</p> <p>Smalsumas ir atvirumas suvokiamas kaip abipusis, kokybiškas bendravimas tarp skirtingų etninių grupių, socialinės klasės, lyties ar rasės atstovų (pvz.: bandymas ieškoti kontaktų ne tik tarp savo bendruomenės narių).</p> <p>Mokymasis iš kitos socialinės bendruomenės (pvz.: vertybės, elgesio modeliai, papročiai).</p> <p>Etnocentrinės mąstysenos ribojimas bei nepasitikėjimas kitokiais išstumiamas stengiantis bendrauti tarpbendruomeniškai. Tai reiškia, kad bendravimas multibendruomeniškoje aplinkoje yra grindžiamas įvairių elgesio normų, žargonu, priimtinių taisyklių ir pan. supratimu. Todėl patekus į vertybiškai nepriimtina socialinę bendriją privalu susitvarkyti su kylančiomis neigiamomis emocijomis.</p> <p>Lavina gebėjimą interpretuoti kitos kultūrinės, etninės, rasinės bendruomenės įvykius, aiškinant ir siejant tai su savo kultūros įvykiais.</p> <p>Gebėjimas interpretuoti kitos kultūros įvykius gali būti suprantamas kaip gebėjimas lyginti savo ir kitą socialinę bendruomenę. Tokio tipo įgūdžiai padeda lengviau suprasti kitos bendruomenės elgesio modelius su jais susipažįstant.</p> <p>Leidžia kritiškai vertinti perspektyvas, praktikas ir veiklos produktus savo ir kitose kultūrose bei bendruomenėse.</p> <p>Lavina skirtumų identifikavimą bei įsisąmoninimą tarp bendruomenių, jų nuostatų ir vertybių.</p> <p>Padeda kritiškai įvertinti neigiamą požiūrį į kitą bendruomenę, suvokiant save kaip kitokį, kitos bendruomenės atžvilgiu, t.y. kaip konkretus (pvz.: religinis,</p>

Atlikus Tarpkultūrinio ugdymo programų analizę išryškėjo bendros gairės vienijančios programų tikslus bei uždavinius ugdant tarpkultūrinių kompetencijų portfelį. Bendras programos apibrėžiantis tikslas būtų; rengti tarpkultūrinio ugdymo specialistus, lavinant edukologijos specialistų tarpkultūrinias kompetencijas (atitinkamas žinias, nuostatas, įgūdžius) bei praktinius tarpkultūrinio tarpininkavimo įgūdžius. Pagrindiniai tarpkultūrinio ugdymo principai yra empatija santykiuose su kitokiais; tarpkultūrinių situacijų interpretacija, paremta tolerancijos ir pagarbos vertybėmis; tolerancija nuomonei ir skirtingų požiūrių skatinimas, bei atvirumas asmeniniam supratimui ir sąžiningumas turimoms žinioms.

Pavyzdžiui, Šiaulių universiteto (ŠU) tarpkultūrinio ugdymo programa (TUT) daug dėmesio skiria tarpininkavimui tarpkultūriniame pedagoginiame kontekste, ko pasekoje studentai geba informuoti, konsultuoti bei teigti įvairiapusę pagalbą tarpkultūriniais klausimais. Programos idėja grindžiama taip: „Tarpkultūrinio ugdymo ir tarpininkavimo magistro studijų programa skirta tarpkultūrinei kompetencijai įvairiuose ugdymo kontekstuose plėtoti: vaikų, jaunimo ir suaugusių ugdymo įstaigose, vaikų ir jaunimo laisvalaikio įstaigose, NVO, suaugusiųjų socializacijos srityse. Programa siekia spręsti ES reglamentuojamus tarpkultūrinio bendradarbiavimo principus pagrįstus pasitikėjimu, įvairovės plėtra, skirtumų lojalumo ir solidarumo principais bei nukreipta spręsti ksenofobijos, ekstremistinio nacionalizmo, rasizmo, antisemitizmo, seksizmo, ideologinio uždarumo problemas vaikų ir suaugusiųjų ugdymo įstaigose. Baigę Tarpkultūrinio ugdymo ir tarpininkavimo studijų programą edukologijos magistras įgis specifinių įgūdžių ir būtinų žinių apie lietuviško ir kitų tautybių identiteto saugą, identiteto stimuliavimą ir plėtrą, apie skirtumų lojalumą ir praktines programas, užtikrinančias tarpkultūrinės įvairovės reprezentantų kooperaciją, komunikaciją ir bendrą darbą. Ši magistrinė studijų programa remiasi pragmatinės edukologijos bei įvairovės pedagogikos metodinėmis nuostatomis, užtikrinančiomis socialinio kapitalo sampratą bei jo plėtrą, bendruomenių solidarumą ir pasitikėjimą, įvairovės ir efektyvios, lojalios komunikacijos plėtrą bei viso to įgyvendinimą konkrečiose švietimo įstaigose.“¹⁵⁸ Pastaroji programa suteikia studijuojantiems esminį tarpininkavimo (mediacijos) proceso supratimą, tarpininkavimo, praktinių žinių pritaikymo įgūdžių: „...tarpininkavimas tarpkultūriniame pedagoginiame kontekste reiškia informavimą,

¹⁵⁷ Byram M. Zarate, G. 1997. Definitions, objectives and assessment of sociocultural competence. In: M. Byram, G. Zarate and G. Neuner Sociocultural Competence in Language Learning and Teaching. Strasbourg: Council of Europe

¹⁵⁸ Programos pagrindimas. [paimta iš internetinio puslapio: <http://hu.su.lt/index.php?pId=222&lang=lt>] žiūrėta 2008.05.10

konsultavimą, pagalbą. Ši programa suteikia studijuojantiems esminį tarpininkavimo (mediacijos) proceso supratimą, tarpininkavimo praktinį žinių pritaikymo įgūdžius¹⁵⁹. Programoje plėtojama šiandienos pedagogo, tarpkultūrinio ugdymo specialisto, mokslininko kompetencija, praktinės pedagoginės, socialinės bei mokslinės veiklos srityse. Didžiosios Britanijos bei Vokietijos tarpkultūrinio ugdymo programos šalia tarpininkavimo įgūdžių ugdymo daug dėmesio skiria užsienio kalbų studijoms, taip pat socialinių (psichologinių, ekonominių ir etnologinių, politologinių ir pan.) žinių bei įgūdžių plėtrai, kas yra būtina tarpkultūrinės kompetencijos dalis: „...tarpkultūrinis ugdymas turi užtikrinti visų individų ugdymą visuomenės iš dalies sutampančių vertybių dvasia, pripažindami ir vertindami gyvenimo būdų, kultūrų, religijų bei lingvistinių pagrindų įvairovę, kas sudaro šią visuomenę ir aplinkinį pasaulį. Tarpkultūrinis ugdymas privalo atspindėti konkrečios visuomenės bei šiuolaikinio pasaulio įvairovę, tuo tarpo mokymo turinys ir jo įgyvendinimo programa turi atliepti tikrai pliuralistines perspektyvas, darančias įtaką turinio ir mokymo medžiagos parinkimui“¹⁶⁰. Svarbu, kad tarpkultūrinio ugdymo programos labiausiai nukrypusios į ugdymo problemų sprendimų vystymą, todėl itin svarbia laikoma edukacinė kompetencija bei edukologijos mokslų žinių ir įgūdžių įsisavinimas. Pastebėtina, kad vakarų Europoje veikiančios tarpkultūrinio ugdymo programos labai akcentuoja tarpdisciplinų studijų svarbą tarpkultūriniam kontekste, aprėpiančių lingvistiką, edukologiją, politologiją, kultūros studijas, psichologiją. Atsižvelgiama ir į neverbalinius komunikacijos aspektus, pavyzdžiui mitybos ypatumus, moters ir vyro santykių specifiką, mimiką, žvilgsnio retoriką, erdvinį elgesį, rūbus ir išvaizdą, etiketą gestus, pozas, kūniško kontakto formas ir kt. Todėl programos lavina būtinus įgūdžius ir instrumentus siekiant sumažinti tokių problemų kiekį bei kontroliuoti juos.

Vakarų Europos tarpkultūrinio ugdymo srities sukaupta patirtis sudaro palankesnes sąlygas plėtoti tarpkultūrinio ugdymo mokslinių tyrimų bei studijų įvairovę, lavinant ir tobulinant studentų tarpkultūrinę kompetenciją. Tai padeda dalyvauti tarptautiniuose edukaciniuose ir kultūrinuose projektuose (pvz., mokinių ir studentų tarptautiniai mainai). Sudaromos galimybės sėkmingai studentų integracijai Europos mokslinėje ir ugdymo kultūroje plėtojant bendradarbiavimą su Europos universitetais. Suteikia galimybę įgyti naujų žinių apie kultūrą ir kultūrinės praktikas, gebėti taikyti šias žinias, nuostatas ir įgūdžius realaus laiko sąveikų sąlygomis. Padeda kritiškai įvertinti

¹⁵⁹ Programos pagrindimas. [paimta iš internetinio puslapio: <http://hu.su.lt/index.php?pId=222&lang=lt>] žiūrėta 2008.05.12

¹⁶⁰ Programos pagrindimas. [paimta iš internetinio puslapio: http://eric.ed.gov/ERICWebPortal/custom/portlets/recordDetails/detailmini.jsp?_nfpb=true&_ERICExtSearch_SearchValue_0=ED349836&ERICExtSearch_SearchType_0=no&accno=ED349836] žiūrėta 2008.05.12

neigiamą požiūrį į kitą bendruomenę, suvokiant save kaip kitoki, kitos bendruomenės atžvilgiu, t.y. kaip konkretus (pvz.: religinis, politinis) kontekstas įtakoja mano santykius su kitais. Leidžia kritiškai vertinti perspektyvas, praktikas ir veiklos produktus savo ir kitose kultūrose bei bendruomenėse. Lavina atvirumą, smalsumą, rengimąsi mažinti nepakantumą kitoms kultūroms ribojant etnocentrinę savimoneį ir pan.

Programų sąsajos ir skirtumai

Palyginus su tarpkultūriniu ugdymu, kultūros studijoms labiau būdinga masinės, viešosios, dominuojančios, populiariosios/mainstream kultūros analizė nei tarpkultūriniai lyginimai. Kultūros studijų autoriai daug dėmesio skiria marginalių kultūrinių tradicijų išryškinimui, kurios nesutelpa į visuomenės organizacinį institucinį tinklą. Laužomos disciplinų ribos bei jų monolitinės teorinės paradigmos, svarstomi klausimai, kurie neįprasti nusistovėjusiose intelektualinėse tradicijose. Kultūros studijos domisi valdžios ir rezistencijos lygmenimis, kuriuose atsiskleidžia ideologinių, hegemoninių galios santykių konstruktai, pasireiškiantys asmens ir visuomenės bei asmens ir kultūrinių normų sąveikos lygmenyse. Taigi kultūros studijos savyje talpina platų kultūros teorijos spektrą: „nuo kultūros sociologijos ir jos susidomėjimo masinėmis komunikacijomis, kultūrine industrija arba kultūra kaip socialumo dimensija iki kultūros teorijos išvestų ir kalbine analize pagrįstų semiotikos, poststruktūralizmo, rekonstrukcijos teorijomis“.¹⁶¹ Kultūros studijos dažnai būna kritiškos objektyvistiniams socialinių mokslų kriterijams, kurie būdingi ir tarpkultūrinio ugdymo sričiai, na, o kultūrinių normų tyrinėjimams priešpastatoma reikšmių analizė.

Tuo tarpu pagrindine tarpkultūrinio ugdymo paskirtimi tampa išugdyti jaunų žmonių tarpkultūrinės kompetencijas, kurios, paprastai tariant, yra ne kas kita, o „nusiteikimas, žinojimas kaip bei gebėjimas pozityviai sąveikauti bei komunikuoti su kitokiais“.¹⁶² T.McLaughlin išskirdamas sąvoką „švietimas visiems“ įrodinėja, kad tarpkultūrinis ugdymas turi užtikrinti visų vaikų ugdymą visuomenės iš dalies sutampančių vertybių dvasia, pripažindami ir vertindami gyvenimo būdų, kultūrų, religijų bei lingvistinių pagrindų įvairovę, kas sudaro šią visuomenę ir aplinkinį pasaulį¹⁶³. „Geras“ tarpkultūrinis ugdymas privalo atspindėti konkrečios visuomenės bei šiuolaikinio pasaulio įvairovę, tuo tarpo mokymo turinys ir jo įgyvendinimo programa turi atliepti tikrai pliuralistines

¹⁶¹ Ramanauskaitė E. Šiuolaikinės kultūros fenomenų tyrinėjimai. VDU leidykla. K. 2002. p. 21

¹⁶² Salganik L. H. Competencies for life: A Conceptual and Empirical Challenge // Defining and Selecting Key Competencies (Ed. by D. S. Rychen and L. H. Salganik). Hogrefe and Huber Publishers. Sietle–Toronto–Bern–Göttingen, 2001. p. 24

¹⁶³ McLaughlin T. 1997. Šiuolaikinė ugdymo filosofija. Kaunas. p. 54

perspektyvas, darančias įtaką turinio ir mokymo medžiagos parinkimui. Kitas svarus tarpkultūrinio ugdymo aspektas, kad ugdytiniai turi įgyti tam tikrų žinių, gebėjimų, reikalingų ne tik aktyviam pilietiniam dalyvavimui, bet ir individuacijos procesui, tampant laisvu nuo išankstinių ir primestų stereotipų, atspindinčių tam tikrą vietą visuomenėje.

Taigi, lyginant šias dvi mokslo sritis išskirtini keletas esminių skirtumų. Kultūros studijoms labiau būdinga masinės, viešosios, dominuojančios, populiariosios/mainstream kultūros analizė, todėl tarpkultūriniai lyginimai susilaukia mažiau dėmesio. Taip pat kultūros studijos neakcentuoja edukologinės praktikos, kuri sudaro didžiąją dalį tarpkultūrinio ugdymo studijose, tokiu būdu sumažėja tam tikrų žinių, gebėjimų, nuostatų, reikalingų tarpkultūrinių kompetencijų plėtrai, diegimo galimybė, nes tarpkultūrinis ugdymas daugiausia dėmesio skirdamas ugdymo praktikai sumenkina savąją tarpkultūrinių tyrimų gelmę. Šiuo atveju, bendradarbiavimas tarp pastarųjų disciplinų atrandant tam tikrą sintezę, manau, galėtų atstatyti tarpkultūriškumo pusiausvirą, kurios stokoja tarpkultūrinis ugdymas.

IŠVADOS

Pagrindinis darbo tikslas buvo nustatyti koku būdu galima gilinti tarpkultūrinės kompetencijas tarpkultūriniame ugdyme remiantis kultūros studijomis (kokias žinias, gebėjimus ir nuostatas – socialinio bei etninio diskurso atžvilgiu remiantis kultūros studijomis reikėtų ugdyti, kad įvairiakultūrės bendruomenės nariai galėtų pozityviai ir kūrybiškai komunikuoti?). Darbo tikslas buvo pasiektas; remiantis kultūros studijų ir tarpkultūrinio ugdymo studijų diskurso, bei programų liginamąja analize, nustatyta, kad tarpkultūrinis ugdymas stokoja tarpkultūriškumo plėtojant tarpkultūrinės kompetencijas, nes didžiąją dalį savo tyrimų nukreipia edukologinės praktikos link, tuo tarpu kultūros studijos turėdamos galias tarpkultūrinių, sociokultūrinių tyrimų tradicijas bei praktiką gali praturtinti tarpkultūrinį ugdymą adaptuojant sukaupą mokslinių tyrimų patirtį.

Išnagrinėjus diskurso ir ideologijos sąsajas galima teigti, kad egzistuoja dvejopas ideologijos vaidmuo tarpkultūriniuose, tarpbendruomeniniuose santykiuose. Vienu atveju ideologija pasitarnauja sėkmingai, pozityviai komunikacijai tarp skirtingų kultūrų, rasų, etninių grupių, religijų ir pan., nes bendruomenės narius vienijanti ideologija išstumia skirtybes, taip apjungiant bendram tikslui, vertybėm ir pan. Tačiau kitu atveju ideologija tarpkultūriniuose santykiuose nefunkcionuoja nes atsiranda praraja tarp ideologija besiremiančių ir kitokių individų, kuriems svetimos pastarosios vertybės, veikla, bei simbolinis kapitalas.

Diskursyvios hegemonijos atžvilgiu, perimama dominuojanti kultūra gali būti individus vienijantis veiksnys, suteikiantis bendrą tikslą, vertybes ir simbolinį kapitalą, tačiau etninių mažumų atžvilgių dominuojanti kultūra tampa priespaudą ir asimiliaciją kurianti jėga, ribojanti, dažnai atimanti iš subjekto galią kurti savitą tapatybę. Etniniam subjektui tai tampa prievole.

Išnagrinėta tarpkultūrinės kompetencijos samprata remiantis keturiais šioje srityje sėkmingai mokslinę veiklą plėtojančiais autoriais A.Fantini, M.Byram, D.Ruben bei K.Keršienės ir A.Savanevičienės įgalino identifikuoti ir aprašyti esminius tarpkultūrinės kompetencijos bruožus. Tarpkultūrinės kompetencijos teorinis pagrindimas padėjo identifikuoti ir aprašyti kultūros studijų bei tarpkultūrinio ugdymo studijų diskurso ugdomos tarpkultūrinės kompetencijos portfelį žinių, gebėjimų ir nuostatų atžvilgiu.

Atlikus kultūros studijų bei tarpkultūrinio ugdymo diskurso analizę atrastos sutapimų sritys: rasė, lytis, religija, etnosas, socialinė klasė, tautiškumas ir kt. Tačiau gilesnė analizė buvo atlikta sutapimo galimumo srityje: vartojimas, masinė kultūra, skonis, stilius, postkolonializmas ir kt. Būtent galimų sutapimų erdvės atveria pagrindę kultūros ir tarpkultūrinio ugdymo studijų diskursų bendradarbiavimo galimybę plėtojant tarpkultūrines kompetencijas.

Išnagrinėtas šiandienos socialinis diskursas labai priklauso nuo vartojimo, kuris per unikalų skonį bei gyvenimo stiliaus sampratą, kuria postmoderniajai, vėlyvojo modernumo visuomenei būdingą socialinę segmentaciją. Tarpkultūrinio ugdymo studijų diskursas nenumato, todėl ir neakcentuoja kylančių sociokultūrinių konfliktų ugdymo įstaigose dėl masinės kultūros, vartojimo kuriamo visuomenės susiskaidymo į bendruomenes kurias vienija nebe rasiniai, religiniai, etniniai bruožai ir pan., o masinių medijų, pop kultūros, kultūrinių industrijų kuriamas simbolinis kapitalas ir vertybės. Tokiu būdu praeities simbolinio mąstymo kapitalas įgauna naujas savi identifikacijos formas, kuomet etninę tapatybę pakeičia nauja masinė tapatybės forma.

Išanalizavus kultūros studijų ir tarpkultūrinio ugdymo diskursus, pažymint ugdomas tarpkultūrines kompetencijas paaiškėjo, kad kultūros studijoms labiau būdinga masinės, viešosios, dominuojančios, populiariosios/mainstream kultūros analizė, todėl tarpkultūriniai lyginimai susilaukia mažiau dėmesio. Tuo tarpu pagrindine tarpkultūrinio ugdymo paskirtimi tampa išugdyti jaunų žmonių tarpkultūrinės kompetencijas, kurios, paprastai tariant, yra ne kas kita, o nusiteikimas, žinojimas kaip bei gebėjimas pozityviai sąveikauti bei komunikuoti su kitokiais.

Kultūros studijos neakcentuoja edukologinės praktikos, kuri sudaro didžiąją dalį tarpkultūrinio ugdymo studijose, tokiu būdu sumažėja tam tikrų žinių, gebėjimų, nuostatų, reikalingų tarpkultūrinių kompetencijų plėtrai, diegimo galimybė, nes tarpkultūrinis ugdymas daugiausia dėmesio skirdamas ugdymo praktikai sumenkina savąją tarpkultūrinių tyrimų gelmę.

Iškelta hipotezė, kad kultūros studijos daro įtaką tarpkultūrinio ugdymo studijoms gilinant tarpkultūrinės kompetencijas pasitvirtino.

NAUDOTA LITERATŪRA

1. Arthur, N. 2001. Using critical incidents to investigate cross-cultural transitions // International Journal of Intercultural Relations (N. 25), p. 41–53.
2. Allardt, E. 1979. Implications of the Ethnic Revival in Modern, Industrialized Society. Commentationes Scientiarum Socialium, Vol. 12. Helsinki.
3. Anthias, Floya and Nira Yuval-Davis 1983. Contextualizing Feminism. Gender, Ethnic and Class Divisions, Feminist Review 15 (winter): p. 62-73.
4. Barth, F. 1969. Introduction / Ethnic Groups and Boundaries: The Social Organization of Culture Differences, ed. F. Barth. Oslo: Universitets forlaget, 15.
5. Becker, G. S. 1980. Human Capital, a Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. (2 ed.): The University of Chicago Press, Chicago/London.;
6. Belk, R. 1988. Possessions and the extended self, Journal of Consumer Research 15. p.140
7. Berliner, D.C., Gage, M.L. 1993. Pedagoginė psichologija. Vilnius: Alma Mater.
8. Bhawuk, S., Brislin, R. W 2000. Applied Psychology: An international Review. Cross cultural training: A Review. Oxford. p.162.
9. Bourdieu, P. 1992 [1984]. Distinction: a Social Critique of the Judgement of Taste. London: Routledge.
10. Brislin, R.W., Yoshida, T. 1994, "The content of cross-cultural training: an introduction", in Brislin, R., Yoshida, T. (Eds), Improving Intercultural Interactions - Modules for Cross-Cultural Training Programs, Sage, London, New Dehli
11. Byram, M. 1997. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. Clevedon: Multilingual Matters.
12. Byram, M. and Zarate, G. 1997. Definitions, objectives and assessment of sociocultural competence. Strasbourg: Council of Europe.

13. Chen, G. M., Starosta, W. J. 1996. Intercultural Communicative Competence: a synthesis. // Communication Yearbook, No. 19, p. 353-383.
14. Connor, W. 1994. Ethnonationalism. The Quest for Understanding. Princeton
15. Coll, R. K., Taylor T. G. N. 2001. Using Constructivism to Inform, Tertiary Chemistry Pedagogy // Chemistry Education: Research and Practice in Europe, vol. 2, pp. 215–226.
16. Černevičiūtė J. Vartojimas, identitetas ir gyvenimo stilius. Filosofija. Sociologija. 2006. Nr. 3. P. 20–24
17. Dijk, T. A. van. 1985a. “Introduction: Discourse Analysis as a New Cross-Discipline”, in Handbook of discourse analysis: Disciplines of Discourse. Vol. 1. Ed. By T. A. van Dijk. London: Academic Press: 1
18. Dijk, T. A. van. 1985d. “Introduction: The Role of Discourse Analysis in Society”, in Handbook of Discourse Analysis: Discourse Analysis in Society. Vol. 4. Ed by T. A. van Dijk. London: Academic Press: 1–8
19. Dijk, T. A. van. 1985c. “Introduction: Levels and Dimensions of Discourse Analysis” in Handbook of discourse analysis: Dimensions of Discourse. Vol. 2. Ed. by T. A. van Dijk. London: Academic Press. p. 8
20. Douglas, M.; Isherwood, B. 1979. The World of Goods. London: Allen Lane.
21. Fantini, A. 2000. Report by the Intercultural Communicative Competence Task Force // World Learning, Brattleboro, VT, USA.
22. Fantini, A. E. 2000. A central concern: Developing intercultural competence. SIT Occasional Papers Series, 1. Retrieved May 18, 2008, prieiga internetu: [<http://www.sit.edu/publications/docs/competence.pdf>]
23. Fiske J. 1998. Įvadas į komunikacijos studijas. Vilnius: Baltos lankos
24. Foucault, M. 1998. Diskurso tvarka. Baltos lankos
25. Foucault, M. 1972. The Archeology of Knowledge. New York: Pantheon
26. Fowler, R. 1981. Language in the news : Discourse and ideology in the press. London: Routledge
27. Gellner, E. 1997. Nationalism. London: Weidenfeld & Nicolson.
28. Giddens, A. 2000. Modernybė ir asmens tapatumas. Vilnius: Pradai
29. Glazer, N.; Moynihan, D. P. (eds.). 1975. Ethnicity: Theory and Experience. Harvard University Press, 6–53.

30. Gordon, M. 1964. Assimilation in American Life. The role of race, religion and national origins. New York: Oxford University Press. p. 80-81
31. Grebliauskienė, B., Večkienė N., 2004. Komunikacinė kompetencija. Komunikabilumo ugdymas. Vilnius: Alma Mater.
32. Grimshaw, A. D. 2003. "Genres, Registers, and Contexts of Discourse", in Handbook of Discourse Processes. Ed. by A. C. Graesser, M. A. Gernsbacher, S. R. Goldman. Mahwah: New Jersey: 25–82.
33. Guibernau, M. 1996. Nationalisms. The Nation-State and Nationalism in the Twentieth Century. Cambridge: Polity Press. p. 43
34. Hall S. 1997. Representation: Cultural Representations and Signifying Practice. London: Sage
35. Hall, J. R. 1992. "The Capital(s) of Culture: A Nonholistic Approach to Status Situations, Class, Gender, and Ethnicity", in Lamont, M.; Fournier, M. (eds.). Cultivating Differences: Symbolic Boundaries and the Making of Inequality. Chicago: University of Chicago Press: 257–285.
36. Harrington C.L. and Bielby D.D. 2001 Popular Culture: Production and Consumption (Blackwell Readers in Sociology). Constructing the popular: cultural production and consumption. p.10
37. Harré, R.; Brockmeier, J.; Mühlhäusler, P. 1999. Greenspeak: A Study of Environmental Discourse. London, New Delhi: SAGE Publications.
38. Hymes, D. 1974. Foundations in sociolinguistics: An ethnographic approach.
39. Jacikevičius A. 1994. Siela, mokslas, gyvensena. Vilnius: Žodynas.
40. Jenkins, R. 1997. Rethinking Ethnicity: Arguments and Explorations. London, New York: Routledge.
41. Kasatkina, N. Etniškumo tyrimai: tendencijos ir esminės sąvokos. Filosofija. Sociologija. 2007. T. 18. Nr. 4, p. 1–11
42. Kasatkina, N. 2003. „Istorinės“ diasporos šiuolaikinėje Lietuvos visuomenėje“, Filosofija. Sociologija 2: 37–43.
43. Kasatkina, N.; Leončikas, T. 2003. Lietuvos etninių grupių adaptacija: kontekstas ir eiga. Vilnius: Eugrimas.

44. Kavaliauskas P. Socialinių įtampų tyrimo problema kultūriniame ir politiniame lauke. VU. 2003. p. 41-45
45. Kavolis V. kultūros dirbtuvės. Baltos lankos. V. 1996
46. Keršienės K. Savanevičienės A. Defining and Understanding Organization Multicultural Competence. Engineering Economics. 2005. No 2 (42)
47. Kymlicka, W. 2001. "Western Political Theory and Ethnic Relations in Eastern Europe", in Kymlicka, W.; Opalski, M. Can Liberal Pluralism Be Exported? Oxford University Press, 13–103.
48. Kim, Y. Y. 1991. Intercultural communication competence: A systems-theoretic view. // S. Ting-Toomey & F. Korzenny (Eds.) Cross-cultural interpersonal communication, p. 268. Newbury Park: Sage Publications.
49. Kramash, C. 2000 Context and Culture. Oxford: Oxford University Press
50. Kraniauskas L. Lietuvos sociologijos istorijos bruožai. Sociologija Mintis ir Veiksmas. 2001. Nr 3-4. p. 16-17
51. Kress, G. 1985. "Ideological Structures in Discourse", in Handbook of discourse analysis: Discourse Analysis in Society, Vol. 4. Ed. by T. A. van Dijk. London: Academic Press. p. 27-42
52. Laužackas R. Dienys V. Profesijos mokytojų strateginių kompetencijų nustatymo ir kvalifikacijos tobulinimo modelių rengimo metodika. Vilnius. 2004
53. Lawrence, A.; Gelman, S. A. 1994. Mapping the Mind: Domain Specificity in Cognition and Culture. Toward a Topography of Mind: An Introduction to Domain Specificity. New York: Cambridge University Press. p. 3
54. Leončikas T. Sociologinės asimiliacijos sampratos. filosofija. sociologija. 2005. Nr. 4. P. 2
55. Liepaitė, D. 2003. Kompetenciją plėtojančių studijų programų lygio nustatymo metodologija. Kaunas: Technologija.
56. Liepaitė, D. 2003. Kompetenciją plėtojančių studijų programų lygio nustatymo metodologija. Kaunas. Technologija. p. 6
57. Lietuvos respublikos švietimo įstatymas. [žiūrėta 2007 11 08]. Prieiga per internetą [http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=279441&p_query=&p_tr2=]
58. Longman Dictionary of Contemporary English 1996. Pearson P T R; 3rd edition.
59. Marshall, G. 1998. Dictionary of Sociology. Oxford: Oxford University Press

60. Mažeikis, G., Šidlauskienė, V., Karvelienė, R. 2003. Kooperuotos studijos. Šiauliai, p.10-19.
61. Mažeikis G., Filosofinės antropologijos pragmatika ir analitika., Šiauliai., 2005., p. 221
62. Mažeikis G. Baletą – Kaimui. Parkas. 2007 rugpjūtis. Nr 55.
63. McLaughlin T. 1997. Šiuolaikinė ugdymo filosofija. Kaunas. p. 54
64. Mills, S. 2002. Discourse. London: Routledge.
65. Miller, D. 1995. On Nationality. Oxford: Clarendon Press. p 82
66. Nordhaug, O. 1993. Human Capital in Organizations, Competence, Training, and Learning. Oxford University Press: Bergen.
67. Petraitytė D. Lietuvių tautinės tapatybės simbolinių komponentų konfigūracijos. filosofija. sociologija. 2007. T. 18. Nr. 2, p. 14–31
68. Pine, B. J.; Gilmore, J. H. 1999. The Experience Economy. Boston: Harvard Business School Press.
69. Poškienė A. Edukacinis požiūris į diskursą. Socialiniai mokslai. Nr. 3 (45). 2004
70. Poškienė, A. 2004. Kas yra Diskursas. Kaunas. KTU
71. Psichologijos žodynas. (c) Mokslo ir enciklopedijų leidykla. Vilnius, 1993.
72. Radzevičienė, A. 2006. Nauji iššūkiai ugdant viešosios vadybos specialistus: tarpkultūrinė kompetencija. [žiūrėta 2007-04-09]. Prieiga per internetą:
<[http://www.fmnc.lt/VALA/zurnalas_nr1\(5\)_radzeviciene.htm](http://www.fmnc.lt/VALA/zurnalas_nr1(5)_radzeviciene.htm)>
73. Ramanauskaitė E. Šiuolaikinės kultūros fenomenų tyrinėjimai. VDU leidykla. K. 2002. p. 20
74. Rojek, C. 2000. Leisure and Culture. Basingstoke: Macmillan
75. Rojek C. Cultural Studies. 2005 p. 25
76. Ruben, B. D., & Kealey, D. 1979. Behavioral assessment of communication competency and the prediction of cross-cultural adaptation. International Journal of Intercultural Relations.3.p.19-20
77. Ruben, B. D. 1976. Assessing communication competency for intercultural adaptation. Group and Organization Studies, 1, 334-354
78. Ruškus J. 2002. Negalės fenomenas.
79. Salganik L. H. Competencies for life: A Conceptual and Empirical Challenge // Defining and Selecting Key Competencies (Ed. by D. S. Rychen and L. H. Salganik). Hogrefe and Huber Publishers. Sietle–Toronto–Bern–Gottingen, 2001. p. 24

80. Sinicrope C. Norris J. Watanabe Y. Understanding and Assessing intercultural Competence: A Summary of Theory, Research, and Practice. Prieiga internetu [http://www.nflrc.hawaii.edu/evaluation/files/ICC%20Final%20Report%20for%20publication.doc]
81. Sperber, D. 1975. Rethinking symbolism. New York. Cambridge University Press. p. 21
82. Sercu, L. 2004. Assessing intercultural competence: a framework for systemic test development in foreign language education and beyond. // Intercultural education, Vol. 15, No. 1. [žiūrėta 2007-04-16]. Prieiga per internetą: <http://web19.epnet.com/externalframe.asp?tb=1&.1>
83. Tarptautinių žodžių žodynas. 2001. Vilnius: Alma Mater.
84. Telešienė A. Kritiškosios diskurso analizės metodologinių principų taikymas sociologiniuose tyrimuose. Filosofija. Sociologija. 2005. Nr. 2. p. 1-6
85. Tereškinas A. Konfliktinė hegemonija: žiniasklaida ir moterys Lietuvoje bei Europos Sąjungoje. Sociologija 3. 2004. p. 65-78
86. Titscher, S.; Meyer, M.; Wodak, R.; Vetter, E. 2000. Methods of Text and Discourse Analysis. London: SAGE Publications. p. 51
87. Ting-Toomey, S. 1999. Communicating across cultures. New York: The Guilford Press. P. 261.
88. Turner G. 2003. British Cultural Studies: An Introduction, 3rd edition. Routledge, London and New York,
89. Thornton, S. 1995. Club Cultures. Cambridge: Polity.
90. Williams, Raymond. 1976. Key Words: A Vocabulary of Culture and Society. New York: Oxford UP. p. 145
91. Wodak R. Meyer M. Methods of Critical Discourse Analysis. 2001. London. Sage. p. 32-62
92. Viešosios politikos ir vadybos institutas, mokslinis tyrimas: „Ekonominių migrantų skatinimo grįžti į tėvynę priemonės“. Vilnius. 2005. Prieiga internetu [http://www.vpvi.lt/projektai.php?pid=112]
93. Zaleskiene I. 2006. Pilietinė komunikacija ir tarpkultūrinis ugdymas. Pedagogica vilnensia. 16. p. 56-63
94. Тишков, В. А. 2003. Реквием по этносу. Исследования по социально-культурной антропологии. Москва: Наука. p. 107